

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE EĞİTİM*

Deniz Ilgaz**

Özet***

Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasında, tam üyelik hedefine doğru ilerlenen 40 yıllık serüvenin özellikle son beş yılı içinde eğitim de diğer esas tartışma zeminini oluşturan konular arasında yerini almaya başladı. Topluluk ile Türkiye arasında Gümrük Birliği Kararı (1996), Helsinki Zirvesi'nde aday üyelik statüsü (1999) ile birlikte gelen 1993 Kopenhag Kriterleri'ne uygunluk zorunluğu, Katılım Ortaklığı Belgesi (2000), Türkiye'nin kendi Ulusal Programı (2001), ve AB Komisyonu tarafından son üç yılın her Ekim ayında hazırlanan İlerleme Raporları, yönetimde ve siyasette, bilim ve teknolojiye, hizmet ve sanayi sektörlerinde yer alacak ve Avrupa standartlarında çalışabilecek insan gücünün kalitesinin iyileştirilmesi ve Avrupa ülkeleri arasında uyumlu bir gelişmenin sağlanması açısından eğitim alanına da oldukça belirgin bir vurgu

* Deniz Ilgaz, "Preparing the Turkish Educational System for European Community Membership", İngilizce bildiri olarak sunulduğu Konferans: 27 - 29 May 2002, "The Challenge of Globalisation and Reactions of the Turkish and German Educational Systems", Johann Wolfgang Goethe-Universität, Department of Education, Frankfurt am Main.

** Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İleri İngilizce Birimi.

*** For the summary in English, see the end page of the article.

yapılmasında etkili oldu. Eğitim hakkının bütün vatandaşlara sınıf, cinsiyet, dil ve inanç ayrımı olmadan sunulması ilkesi; bireylerin sosyal, kültürel, ve zihinsel yönlerden gelişmesi için bunun temel bir hak olarak algılanması gereği, Türkiye'de devletin eğitimle bağlantılı kamu görevlerini bundan böyle çağın ve Avrupa Birliği üyeliğinin gereklerine göre tasarlamasını ve uygulamasını gerekli kılmakta. Eğitim sistemlerinin, gelişen ekonomik süreç doğrultusunda nitelikli eleman yetiştirilmesine ihtiyaç duyması, okulda edinilen mesleki bilgilerin iş yaşamında yetersiz kalması için yeni önlemlerin alınması, sürekli eğitimin önem kazanması, eğitim yönetiminde ise devletin eğitim hizmetlerini giderek Pazar ekonomisine devretmek zorunda kalması, Türkiye'nin de eğitim reformları konularında Avrupa Birliği ve Dünya Bankası fonlarına kapı açmasını, Ban'dan öngörülen modellere, programlara ve uygulamalara yönelmesini getirdi. Avrupa Topluluğu'nda 1970'li yıllarda geliştirilmeye başlanan ve "Eğitimde Avrupa Boyutu" olarak adlandırılan girişim, eğitimi yalnızca Avrupa'nın ekonomik gelişimi için değil, Maastricht Anlaşması'ndan (1993) bu yana AB'nin genişleme ve derinleşme süreci için de bütün basamaklarıyla siyasal önemi büyük bir Topluluk projesi olarak algılamakta ve yeniden yapılandırmaktadır.

I. Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerinde Son Durum ve Eğitime Yansımaları

Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasında 1996 yılı başında yürürlüğe giren 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı kapsamında, ekonomide imalat ve sanayi ihracatı yeni bir etki faktörü olarak algılanmaya başladı. Avrupa standartlarında çalışabilecek ve üretebilecek insan gücünün hizmet ve sanayi sektöründe yer almasının gerekliliği, bir zorunluluk olarak Türkiye'nin gündemine yerleşti. 10-11 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi'nde aday üyelik statüsü kapsamına alınan Türkiye'de günümüzde ayrıca Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde uygulanan istihdam tedbirlerine uyum sağlanmasında eğitimle de yakın bağlantılı konular ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği Konseyi'nin 8 Kasım 2000'de Türkiye'ye sunduğu "Katılım Ortaklığı Belgesi"nde (KOB) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğine ilişkin ön koşullar belirlenerek, 1993 Kopenhag Kriterleri'ne uygunluk yolunda atılacak adımlar kısa ve orta vadede hedeflere yerleştirildi.¹ Bu hedefler doğrultusunda bir takım siyasi, hukuki ve ekonomik reform ya da değişiklikler ön plana çıkarıldı. Düşünce özgürlüğü, ana dilde radyo, televizyon yayını yasağının kaldırılması gibi hususlar

KOB'un kısa vadeli Siyasi Kriterler bölümünde sıralanırken, yasaları uygulayan görevlilerin insan hakları konusunda eğitimlerinin yoğunlaştırılması ve bu eğitimin diğer ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla müştereken yürütülmesi önerisine de yer verildi. Aynı belgenin orta vadeli Siyasi Kriterler bölümünde ise, eğitim dahil olmak üzere, kültürel çoğulculuğa yönelik alınması gereken önlemler vurgulandı. Eğitim konusu, Politik Kriterler başlığı altında, "kökeni her ne olursa olsun bütün vatandaşlar için kültürel çeşitliliğin tanınması ve kültürel hakların garanti altına alınması" önerisi içindedir. Eğitim de dahil olmak üzere bütün bu haklardan serbestçe yararlanmayı engelleyen her türlü yasal mevzuatın feshedilmesi gereği öne çıkarıldı.

KOB'un orta vadede Ekonomik Kriterleri arasında, eğitim ve sağlık alanlarında genel düzeyin yükseltilmesi hedefinin, genç nesillere ve yoksul bölgelere özel ilgi gösterilmesi koşuluyla birlikte altı çizilmektedir.

Eğitim alanında Türkiye'de hem genel düzeyin yükseltilmesi hem de kültürel çeşitliliğin serbestçe tanınmasının daha ayrıntılı olarak neleri içerdiğini görebilmek için Avrupa Birliği Komisyonu'nun hazırlanmış olduğu 2000, 2001 ve 2002 yılı İlerleme Rapor'larına bakmak gerekir. Türkiye'de okullaşma oranının ciddi boyutta bir sorun olduğuna işaret eden 2000 yılı Raporu, eğitim metodlarının gözden geçirilmesi gereğini ve bazı bölgelerde büyük ölçüde öğretmen açığının bulunmasını öne çıkarmaktadır.

2001 yılı Raporu'nun "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" başlıklı ve Siyasi Kriterler altında yer alan bölümünde, Anayasa'nın 26. ve 27 maddelerinde yapılan değişikliğin olumlu bir biçimde Türkçe'den başka dillerin kullanılmasının yasaklanmasına son verilmesini sağladığına dikkat çekilmekte, yine de varolan kısıtlayıcı yasalar ve uygulamalarla Türkçe'den başka dillerin kullanımının temel eğitimde ya da ileri düzeyde eğitimde hayata geçirilmesinin güç olduğuna işaret edilmektedir.²

Rapor'un, Üyelik gereği Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesi başlığı altındaki üçüncü kısımda yer alan Eğitim ve Öğrenim bölümünde ise, bu alanda çok kısıtlı bir ilerleme kaydedildiği ifade edilmekte. Türkiye'nin, Haziran 2001'de kabul etmiş olduğu 4702 sayılı Yasa ile, orta öğretimin bütçeden ayrılmış kaynaktan 2010 yılına kadar yararlandırılması kararı olumlu karşılanmakta, Dünya Bankası yardımı ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan gelebilecek kredi kaynaklarıyla, Hükümetin Sekizinci Beş-Yıllık Kalkınma Planı doğrultusunda 2005 yılına kadar gerçekleştireceği 12-yıllık temel eğitim projesinin de desteklendiği belirtilmektedir. Sözü geçen

Yasa'nın Türkiye'de mesleki eğitim ve öğrenimin yapısını da iyi yönde etkileyerek mesleki eğitimi tek bir çatı altında toplayarak sistem içinde yüksek öğrenime geçişlere de olanak sağladığından söz etmektedir. Böylece, mesleki eğitime yönelmiş gençlerin üzerindeki baskının hafifletilmiş olduğu belirtilmektedir. Ne var ki yeni Yasa, mesleki eğitim sistemini sanayi ve sosyal unsurlarla işbirliği içinde hareket etmeden oluşturarak pazarın gereksinimlerine yeterince yanıt veremediği için eleştirilmektedir.

Göçmen işçi çocuklarının eğitim ve öğrenimini garantileyen yönerge doğrultusunda hiçbir ilerleme kaydedilmemiş olması 2001 İlerleme Raporu'nda iki kez yinelenerek altı çizilmiştir.³

2000 ve 2001 yılı İlerleme Raporlarında eğitim ve öğrenim başlığı altında yer alan hükümler bitarada değerlendirildiğinde, mevzuat ve yönetim düzeyinde genellikle ilkelere bazında Toplum üyesi ülkelerle Türkiye arasında, özellikle giriş koşullarının eşitliğinde, okuma hakkının tanınmasında, eşit olanaklar sunmada, bilim ve planlamada eğitimin eims, yaş ya da diğer farklılıklar gözetenmeksizin herkese açık olmasında uyum ve benzerlikler olduğu belirtilmekle birlikte, merkezden yerele doğru bir yetki devrinin gerektiğine işaret edilmektedir.

Merkezdeki birimlerde görevli kadroların daha çok genç strateji ve hedefler belirlemede çalışmalar yapmalarının daha yararlı olacağı belirtilerek, böylece yeniliklere ve eğitimde kalitenin artırılmasına hız kazandırılacağı vurgulanmaktadır. Yeni görevler üstlenebilecek bir kapasiteye ulaşmaları için yerel düzeydeki görevlilerin olduğu kadar merkezdeki kadroların da güçlendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri gerektiğinin altı çizilerek bugün Türkiye'de eğitimin yönetiminde çalışan 87,208 kişi bulunduğu ve bu sayının 5335'inin Merkez'de, 81,945'inin ise ilçeler düzeyinde görev yaptığı açıklanmakta. İllerdeki eğitim birimlerine Merkez'den, okullar için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ve üniversiteler için ise Yükseköğretim Kurumu'ndan (YÖK), yönetim konularında yetki devri yapılmasının gereği ifade edilmektedir.

Eğitimde reform ve iyileştirmenin önemine işaret eden Komisyon, ilkökul eğitiminin 8 yıla çıkartılmış olmasından memnuniyetle söz etmekte ve böylece ileriki yıllarda orta öğretimdeki öğrenci sayısında üç yıl sonra büyük artış olacağına (2005 yılında % 75) ve buna paralel olarak orta öğretim içinde mesleki ve teknik okulların oranında % 35'e ulaşan bir artış yaşanacağını kaydetmektedir. Çıraklık sisteminin ve Döner Sermaye

yönteminin okullarda geçerlik kazanmasıyla da çocuk işçi çalıştırmada bir düşüş yaşanacağı belirtilmektedir.

Türkiye'nin, Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun eğitim, öğrenim ve gençlik programlarında yer alacağından da söz edilmektedir. Mesleki eğitimde iş alanlarında standartların belirlenmesi ve bunların ders programlarına ve içeriğine yansıtılması gereği belirtilmekte, mesleki eğitimin kalitesinin değerlendirilmesinin önemi de vurgulanmaktadır. Özellikle Küçük ve Orta Boy İşletmelerde (KOBİ) çalışanların becerilerinin kalite düzeyinin yükseltilmesi ve kurumsallaşmayı güçlendirmek için gerekli eğitim altyapısının yerleştirilmesi beklentisine de yer verilmektedir.

Mesleki okullardan mezun olacak gençlerin piyasanın ve iş alanlarının gereksinimlerine karşılık verebilecek biçimde ve bu bağlantılar göz önünde bulundurularak yetiştirilmelerinin önemi vurgulanmaktadır. İnsan kaynaklarına yapılacak yatırımların yalnızca kamu çevrelerince değil, aynı zamanda özel sektör için de öncelikli bir konu olarak ele alınması gereğine işaret edilmektedir.

Türkiye'de ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin reformların bir dizi olumlu unsuru içerdiğini belirten 2002 yılı İlerleme Raporu, "B. Üyelik için Kriterler - I. Güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterler: Giriş" bölümünde, olumlu unsurlar arasında, "Türkçe'den farklı dillerin kullanılmasını yasaklayan hükümlerin kaldırılmasını" da saymakta, ve bunun farklı dil kullanılmasındaki özgürlükleri genişleteceğine işaret etmekte. Anayasa'da yapılmış olan reformun, uygulamaya yansıtılması için varolan kısıtlayıcı yasaların ve uygulamaların da değiştirilmesi gereğinin Türk yetkililerce de belirtildiği ifade edilmektedir. Rapor etnik kökeni her ne olursa olsun bütün Türklerin kültürel haklarından gerçekten özgürce yararlanmalarında henüz hiçbir iyileşme kaydedilmediğine yer vermektedir.

Bazı alanlarda ilerleme kaydedilmesine rağmen Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşılayamadığı belirtilmekte ve bu nedenle ülke reform sürecini hızlandırması ve yoğunlaştırması için cesaretlendirilmektedir. Temel insan hak ve özgürlüklerinin ülke çapında tüm yurttaşlar için yasada ve uygulamada eşit koşullarda sağlanabileceğinin ancak o zaman mümkün olacağı ifade edilmektedir. Türkiye'de bir dönüm noktasını temsil eden reformları, AB değerlerine ve standartlarına uyum sağlanmasında Türkiye'nin siyasi liderlerinin büyük çoğunluğunun bu yönde irade belirttiğinin bir göstergesi olarak alan Rapor, bu değişiklikler çerçevesinde oluşturulan siyasi fikir birliğinin, AB'ne katılım konusunda bir önceki yılda

başlatılan ve siyasi partilerin, sivil toplumun, iş dünyası ve akademik çevrelerin de katıldığı yoğun tartışmalarca hazırlandığını açıklamaktadır. Bu tartışmanın odağında, Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi ve özellikle Radyo/Televizyon yayınlarında ve eğitimde Türkçe'den başka dillere de yer verilmesi konu edilmişti.

Ağustos 2002 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen reform paketini öven İlerleme Raporu, yurt çapında üniversitelerde Kürtçe dil derslerinin seçmeli olarak verilmesi için dilekçe ile başvuruda bulunan öğrencilerden bir kısmının dilekçelerinin kabul edilmesi, bir kısım dilekçelerin başvurusuna ise izin verilmemesi konusundan söz etmektedir. Üniversite rektörlerine YÖK tarafından gönderilen bir tebligatla dilekçe sahiplerine disiplin cezaları verilmesi öngörülmüş, birçok kentte Devlet Güvenlik Mahkemesi savcıları bazı öğrencilere karşı ceza davaları başlatmışlar fakat bu davaların çoğu düşürülme yoluyla sonuçlandırılmıştı.

İnsan hakları eğitiminin verilmesinde, "Avrupa Birliği Komisyonu / Avrupa Konseyi" ortak girişimiyle, "Türkiye'de polis, profesyonellik ve kamu" konulu bir girişim Ocak 2002 tarihinde başlatılmış olsa da bazı teknik problemler bu girişimin uygulanmasını kesintiye uğratmış; sonbahar 2002'de başlanacak bir yeni girişim, yine Avrupa Komisyonu / Avrupa Konseyi işbirliği olarak, yasa uygulayıcısı, resmi görevli ve adli personeli insan hakları konularında bilinçlendirmeyi içermekte. Polis Yüksek Mesleki Eğitim Akademileri'nde eğitim sürecinin 9 aydan 2 yıla çıkartılmış olduğu, müfredata insan hakları üzerine derslerin eklendiği, olumlu gelişmeler arasında kaydedilmektedir.

"Üyeliğin gereklerini üstlenebilme kapasitesi" başlıklı 3. Kısım, 18. Bölüm'de ise eğitim ve öğretim alanında ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir. Ocak 2002 tarihinde Bakanlar Konseyi'nin çıkardığı bir Kanun Hükmünde Kararname ile Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları için Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde bir dairenin oluşturulduğundan söz edilmektedir. Yedi birim üyesinin bu daireye atanmasının yapıldığı ve bu atamaların birçok bakanlık tarafından onaylandığı haberi verilmektedir. Dairenin ileride Avrupa Topluluğu'nun Socrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik Programlarını Türkiye'de yürütmekle sorumlu Ulusal Ajans görevini üstlenmesi beklenmekte. Devlet Planlama Örgütü'nün Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanun'da yapılacak bir düzenleme ile bu birime yasal statü ve gerekli işleri yürütebilme kapasitesi kazandırılmaya çalışılmaktadır. Rapor'da, hazırlık mahiyetindeki çalışma planlarının bir an önce sonuçlandırılarak Türkiye'nin bu

programlara 2004 yılında katılmasının sağlanması beklentisi yer almaktadır. Göçmen işçilerin çocuklarının eğitimiyle ilgili Yönerge'nin iç hukuka yansıtılması konusunda henüz hiçbir gelişmenin kaydedilmediği bu yılki Rapor'da da yinelenmektedir.

Türkiye'de hükümetin, zorunlu ilköğretimi 2005 yılına kadar 12 yıla çıkarmak ve lise eğitim süresini de 2002/3 akademik yılına kadar 4 yıla yaymak için uygulamaya yönelik düzenlemeleri, eğitim-öğretim sisteminde ciddi bir reform olarak algılanmaktadır. Yönetim açısından ise Türkiye'de oldukça merkezîyetçi bir eğitim sisteminin varolduğu vurgulanarak, bu yönde Haziran 2001 tarihinde kabul edilen kanun hükümleri uyarınca, eğitim-öğretim sisteminin bu merkezîyetçi yapıdan kurtarılması için düzenlemelere gidildiğinden övgüyle söz edilmektedir.

Rapor'un değindiği bir başka olumlu gelişme mesleki eğitim alanında başlatılan çalışmalar: Ulusal ve bölgesel düzeyde Mesleki Eğitim Konseyleri oluşturmak ve mesleki eğitim veren orta ve lise düzeyi okullardan oluşan birlikler oluşturmak, ve böylece mesleki eğitim bölgeleri meydana getirmek olarak ifade edilmiştir. Genel ilkeler bakımından Türkiye'deki eğitim sisteminin Avrupa Birliği'ndeki sistemle uyumlu bir durum arz etmekte olduğunu yineleyen 2002 Rapor'u, oldukça çarpıcı bir ayrımı, eğitim hizmetlerinin sunulmasındaki bölgesel farklılıklarda ve eğitimde başarının yakalanmasında bulmaktadır. Ayrıca, ilköğretimde beşinci sınıfta bitirmeden önce kız öğrencilerin yarısının sistemin dışına çıkarılmış olması çarpıcı bir gerçek olarak vurgulanmaktadır. Yoksul ailelerin çocuklarına ve kızlara eğitim hizmetlerinin sunulmasında bir gelişme kaydetmenin öneminin büyük olduğuna işaret eden Rapor, özellikle de yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı bölgelerdeki fakir çocukların okula devamlılığının iyileştirilmesi için gösterilen çabaları Türkiye hızlandırmalıdır demektedir.

Türkiye'nin ilk İlerleme Raporu olan 1998 Raporu'nda Komisyon, Türkiye'nin eğitimde yetersizliklerle karşı karşıya olduğunu; sınıflar, öğretim elemanları ve diğer personel açısından genel bir eksiklik içinde bulunduğunu not etmişti. "1998 Raporu'ndan bugüne ilerleme henüz sınırlı kalmıştır" denilen 2002 yılı İlerleme Raporu'nda, bu konuda AB norm ve kurallarına uyum çabalarının yoğunlaştırılması gereğinin altı çizilmektedir.

II. Türkiye'nin Eğitimde Yeni Girişimleri

KOB'da belirlenen koşulların gerçekleştirilmesine yönelik olarak birinci Ulusal Programı'nı Mart 2001'de hazırlamış olan Türkiye, Başbakanlığa bağlı olan Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'ni (ABGS) oluşturarak, geniş kapsamlı bir reform çalışmasına girişmişti.⁴ Kısa ve orta vade ayrımına inmeden iç dinamiklerine uygun bir takvimde ve ölçüde gerçekleştirebildikleriyle ilerleme çabası içinde olan Türkiye, ikinci Ulusal Programını hazırlama aşamasında iken sürpriz bir hamle yaparak, 2-3 Ağustos 2002'de, Avrupa Birliği ile ilgili uyum yasalarının en önemlilerini içeren, 14 asıl, üç geçici maddelik "demokrasi paketi"ni Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçirdi. Hedef, 2002 yılı sonuna kadar Avrupa Birliği'nden üyelik müzakerelerinin başlatılabileceği yakın bir tarih sözü almak olarak belirtilmiştir.

KOB'da, Türkiye'de anadilde öğrenim görmeyen önündeki yasal engellerin kaldırılması ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın yapılandırılmasında merkezden yerele yetki ve sorumluluk devri olarak ortaya konulan eğitimle ilgili AB önerilerinin arasında böylece birinci önemli konunun, anadilde öğrenim görme konusunun önü açılmış oldu. Türk vatandaşlarının geleneksel olarak aile ortamında konuştıkları Türkçe'den farklı dil ve lehçeleri ev dışında da öğrenmelerinin ve bu dil ve lehçelerde televizyon ve radyo yayınları yapılmasının önündeki hukuki engellerin kaldırılmasına yönelik önemli düzenlemeler getirilmektedir.

Yabancı Dil Eğitim ve Öğrenimi Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na tabi olmak üzere, özel kurslar düzenlenebileceği hükme bağlanmaktadır. Cumhuriyetin temel nitelikleri ve ülkesi ve milletleriyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamayacağı açıkça belirlenen bu kursların açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılacak Yönetmelikle tespit edilecek. Bu konuda olası mevcut endişeleri giderecek nitelikte unsurların, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılacak Yönetmelikte yer alması beklenmektedir.⁵

Avrupa Birliği, Türkiye'de başta temel eğitimde olmak üzere eğitimin bütün basamaklarında yaşanan güçlükleri algılamakla birlikte, eğitim konusundaki sorunların derinliğine ininceye şimdilik girişmiş değil; bu aşamada Türkiye'ye en doğru yönde yapabileceği olumlu bir katkıda bulunarak, "Socrates," "Leonardo da Vinci" ve "Gençlik Programları" ile

Türkiye'nin Avrupa Eğitim Alanı'na girebilmesinin önünü açtı. Avrupa Parlamentosu'nun 1999 yılında onay vermesiyle Türkiye'nin de, diğer aday ülkelerin yanı sıra, Topluluğun eğitim programlarına katılma kararının alınmasıyla birlikte bir süreç başladı. Bu konuda geçirilen bir Yasa ile Türkiye'de eğitim programlarının koordinasyon işlerini yürütecek olan "Ulusal Ajans," Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bünyesinde kuruldu.⁶ Bu bağlamda, yabancı Avrupa ülkelerinde yükseköğretim ve eğitim olanaklarından yararlanacak olan öğrenciler için, Avrupa'daki örneklere uygun olan Diploma Eki verilmesi işlemi başlatıldı.⁷ Mezun olan her bir öğrenciye, aldığı bütün dersleri ve kazanmış olduğu kredileri gösteren bir belge verileceği, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yayımlanan, Başarılan İşlere ilişkin listede yer almaktadır.⁸

KOB'un ele almış olduğu eğitimle ilgili ikinci önemli konuda ise, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda, "Eğitim, Staj ve Gençlik" altbaşlığının "orta vade"de çözüm getirilecek konuları arasında şu ifade yer almakta: "Bakanlık taşra teşkilatlarına yetki ve sorumluluk devredilmesi amacıyla 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat Yasası'nda düzenlemeler yapılacaktır." Eğitim konusunda Türk yasalarının Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu duruma getirilmesi için işe Anayasa'dan başlayarak 50'den fazla Yasa, Yönetmelik, Kanun Hükmünde Kararname ve Karar üzerinde değişiklikler veya eklemeler yaparak ilerlemek gerektiği belirtilmektedir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, zorunlu temel eğitimin 9-12 yıla çıkarılmasıyla birlikte gerekli altyapıyı sağlayacak değişiklikler yapılacağı gibi, 4306 sayılı Zorunlu Temel Eğitimin Sekiz-Yıla Çıkarılması Kanunu'nda da finansal kaynakların kullanılma süresi ve bu kaynakları harcama kapsamında da değişiklikler kaçınılmazdır. 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim ve Öğrenim Kanunu hükümlerinde ise, teknik ve mesleki eğitimin sanayi sektörüyle ilişkilerini yeniden belirleyecek ve artıracak değişikliklere gidilmesi beklenmektedir. Ayrıca, 3418 sayılı Kanun'da yapılacak değişikliklerle de mesleki eğitime ayrılan kaynaklar artırılacaktır.

Türkiye Ulusal Programı'nda aynı başlık altında, Ulusal Mesleki Standartları belirleyecek olan bir yasa taslağının da hazırlanmış olduğu açıklanmaktadır. Mesleki eğitimde belirli bir düzeyin yakalanması ve bu düzeyin belgelendirilerek tanınması amacını güden bu yeni girişim doğrultusunda, bir de Mesleki Standartlar Enstitüsü'nün kurulacağı duyurulmaktadır. İşçi, işveren ve devlet kurumlarının katılımına açık olarak planlanan Enstitü'nün oluşumuna yönelik çalışmalar, Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı, ve Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından hazırlanarak Başbakanlığa sunulmuştur.

Program'da Siyasi Kriterler kısmında, Kültürel Yaşam ve Kişi Özgürlükleri başlığı altında yer alan bölümde, resmi dilin Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimde Türkçe olacağına belirtilmesinin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bölgesel farklılıkları gidermek ve bütün vatandaşlar için kültürel ve toplumsal olanakların artırılmasını sağlamak için kapsamlı bir strateji geliştirmiş ve benimsenmiş olduğu açıklanmaktadır.

ABGS'nin İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi'nin (IKUK) bir alt-komitesi olan Teknolojik Gelişme, Eğitim ve İşbirliği Programları arasındaki konulardan birini oluşturan Eğitim, Öğrenim ve Gençlik alanında çalışan ve katkıda bulunan devlet kurumları arasında Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yükseköğretim Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı bulunmaktadır. Genel hedef, eğitim, öğrenimi ve gençlik kapsamındaki alanları yakınlaştırmak, gençlerin mesleki eğitimleri ve onların yetişkin hayata ve çalışma koşullarına hazırlanmasını sağlamaya yönelik eylem planı içeren 1987 tarihli Avrupa Birliği Konseyi Kararı ile uyum sağlamaktır.⁹

ABGS'nin Başarılmış İşler listesinde yer alan önemli bir konu ise, 4702 sayılı Kanun'un getirdiği yenilikler. 29.06.2001 tarihinde beş yasayı birden yürürlüğe sokan ve uygulanmasında 12 adet Yönetmelik'ten yararlanan 4702 sayılı Kanun ile, herhangi bir üniversiteye girebilmek için her yıl kıyasıya bir yarış içine giren öğrencilerin sayısında bir azalma sağlamak hedeflenmekte, böylece öğrencilerin bir bölümünün daha orta öğrenim düzeyinde iken mesleki okullara yönelmek üzere ikna edilmelerinin temeli hazırlanmaktadır. Öncelikle, insangücü, eğitim, istihdam dengesini oluşturma amacıyla hazırlanmış olan Kanun hükmünce, mesleki ve teknik ortaöğretimi bitiren öğrenciler, bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya en yakın programların uygulandığı meslek yüksek okullarına sınavsız olarak devam edebilecekleri gibi, bu okullardan başarıyla mezun olduklarında kendi alanlarındaki lisans programlarına dikey geçiş yapabilmektedir.

18 Ağustos 1997 tarihinde yürürlüğe giren 4306 sayılı Yasa ile sekiz-yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim çalışmalarında ve uygulamalarında alınan mesafe, ortaöğretim sisteminin yeniden yapılandırılması için uygun bir zemin oluşturdu. Uzun yıllardır, Milli Eğitim şuralarında tartışılan ve Beş-Yıllık Kalkınma Planları hedefleri içinde yer alan, ortaöğretim

sisteminin mesleki ve teknik eğitim ağırlıklı olarak yeniden yapılandırılması konusunda böylece gelişme kaydetme fırsatı doğdu.

Zorunlu eğitimin on iki yıla çıkarılması hedeflerinin çizildiği bu dönemde, ortaöğretim sistemi, mesleki ve teknik eğitim ağırlıklı olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Mesleki eğitimin gelişiminde önemli rol oynayan çıraklık eğitimi sistemi, Türkiye'de hedeflenen ölçüde yaygınlaştırılmamış, 1977'de çıkarılan 2089 sayılı Çırak-Kalfa ve Ustalık Kanunu, uygulamada beklenen sonuçları vermemiştir. 1986'da çıkarılan 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu ile çıraklık ve mesleki teknik eğitim sistemi yeniden düzenlendi.¹⁰

Yeni Kanun'un üç temel yaklaşımından söz edilebilir:

a) Çıraklık eğitiminde uygulamada ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi ve işverenin bu sistemi benimsemesinin sağlanması için, çırakların sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesini teşvik edici bir unsur olarak getirdi;

b) Mesleki eğitimin, işletmelerle işbirliği halinde geliştirilmesi amacıyla teorik okul eğitimi ve uygulamalı işletme eğitimini birlikte öngördü; yeni Yasa, 2 gün okul eğitimi, 3 gün işletme içi eğitim şeklinde düzenlendi; 50 den fazla personel istihdam eden işletmeler için, personel sayısının %5 ile %10'u arasında bir oranda meslek lisesi öğrencilerine uygulamalı staj verme, asgari ücretin en az %30'u oranında ücret ödeme, yılda en az 1 ay ücretli izin verme, ve işyeri imkanlarından yararlandırma zorunluluğu getirdi;

c) Yaygın mesleki eğitim sisteminin geliştirilmesini ve çeşitli nedenlerden ötürü meslek okullarından ve çıraklık eğitiminden yararlanamayan gençlere ve yetişkinlere mesleki vasıf kazandırılmasını öngörerek, çeşitli meslek ve uyum kurslarıyla bu kesime ulaşmayı hedef aldı.

3308 sayılı Yasa'nın uygulama kapsamına girmekle birlikte uygulamalı eğitim vermeyen işletmeler, eğitim vermeleri gereken her öğrenci için asgari ücretin 2/3 ü tutarında bir meblağı, "Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu"na yatırmakla yükümlüdür. Yine bu Yasa'ya göre, işletmeler ödedikleri gelir ve kurumlar vergisinin %1'i, işveren sendika ve konfederasyonları bir önceki yılın aidat gelirlerinin %5'i oranında bir meblağı, Ticaret ve Sanayi Odaları ile Esnaf ve Sanatkarlar

Birlikleri de eğitime ayırdıkları bütçenin %50'sini sözkonusu Fona yatırmaktadır.

Türk Eğitim Vakfı ve Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) işbirliğiyle 1986-87 de başlatılan ve çeşitli firma ile üniversitenin katılımını sağlayan "Entegre Eğitim Projesi" kapsamında, firmalarla üniversiteler arasında sağlanan işbirliği çerçevesinde bazı meslek derslerinin işletmelerde verilmesi ve başarı notu ile değerlendirilmesi; işletmelerin uzman statüsündeki yüksek düzey elmanlarının üniversitelerde meslek dersleri vermeleri sağlandı. İş ve İşçi Bulma Kurumu ve işletmeler arasında kutulan işbirliği ile de kuruma kayıtlı vasıfsız işçilerin işletmelerde eğitilerek istihdam edilmesi sağlandı.

Uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yer alan eğitim projeleri kapsamında yürütülen faaliyetlere işletmelerce destek verilmesi ise, "Türkiye/Almanya İkili Mesleki Eğitimin Teşviki Proje Anlaşması" örneğinde görülmekte.¹¹ 1984 yılında, o zamanki adıyla Batı Berlin Eyalet Hükümeti inisiyatifi ile kurulan Berlin Türk-Alman Ekonomik İşbirliği Kurumu, Türkiye'de uygulamalı meslek eğitiminde çalışan ara elemanlara yönelik verilen ilk Meslek Eğitim Projesi'ni kurdu. Sonraları, Mesleki Eğitim Küçük Sanayi Destekleme Vakfı (MEKSA) olarak biçimlenecek bir statü ile bu hizmet ağı genişledi, ve 1980'lerin ikinci yarısında ve 1990'ların birinci yarısında, yoğunlukla Federal Almanya'dan Türkiye'ye yönelik 38 adet dış destekli proje başlatıldı.

MEKSA Vakfı, Federal Alman ve İsviçre hükümetlerinden destekli 50 proje ile yaklaşık 38 bin gence, çalışana veya çalışmak isteyen, uzun/kısa vadeli kurslar sağlayarak onların çalışma hayatına uyumunu temin etti. Türkiye'nin 14 ilindeki 26 işletmelerüstü eğitim merkezinde kurslara katılan gençlerin büyük çoğunluğunu (%91) erkekler oluştursa da, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sadece genç kızlara yönelik projeler yürütülmekte. Bu projelerde hedeflenen, genç kızlara mesleki beceri kazandırarak ya da çalışmakta olanların mesleki becerilerini geliştirerek sosyal yaşamda daha aktif yer almalarını sağlamak olarak ifade edilmiştir.

Ulusal ve uluslararası alanda kurduğu işbirliklerinden destek alan MEKSA Vakfı, işsizler, çalışmakta olanlar, kadınlar, dezavantajlılar gibi farklı hedef kitlelere yönelmekte. Sanayi ve hizmet sektörü mesleklerinde (otomotiv, makine, imalat, inşaat, turizm, dış ticaret) kısa/uzun süreli eğitimler geliştirip başlatarak, Türkiye'deki işgücü potansiyelinin niteliksel gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.¹²

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda, "Eğitim, Staj ve Gençlik" adlı bölümün "orta vade"li hedefleri arasında, Birlik ile ortak bir mesleki eğitim politikasının uygulanması için 1963 yılında uygulamaya konulmuş olan 363D0266 sayılı Konsey Kararı'nda yer alan, Üye Ülkelerin, iş güçlerinin genel ekonomik durumlarındaki ve üretim teknolojilerindeki değişikliklere adaptasyonunun sağlanması, yüksek bir istihdam kapasitesinin yaratılması ve işçilerin dolaşımına yardımcı olmayı sağlayacak on temel ilkenin Türkiye'de de uygulamaya geçirilebilmesi için gerekli çalışmalara başlanacağı belirtilmektedir.

Söz konusu yasal düzenlemelerin etkili bir biçimde uygulanabilmesi için "Eğitimde Çağı Yakalama 2000 Projesi" uygulamaya konulmuştur. Bu projenin hedefleri, okul ve derslik sayısının artırılması, taşımali ilköğretimin yaygınlaştırılması, Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) ve Pansiyonlu İlköğretim Okulu (PIO) yatılılık kapasitelerinin artırılması, yoksul öğrencilerin okul gereksinimlerinin karşılanması, okullarda çağdaş ölçütlere uygun fiziki altyapının sağlanması ve araç-gereçlerle donatılması olarak belirlenmiştir. Ne var ki, ilköğretim öğrencilerinin ancak % 5'i taşımali eğitimden yararlandırılabilmiştir.¹³

Türkiye'nin, eğitimde yapılması gereken işlerin büyük bir bölümünü kendisinin algılaması ve girişimlerde bulunması gerekmektedir. Türk Eğitim Sisteminin Avrupa Birliği ülkeleri eğitim sistemlerine uyumunun sağlanması amacıyla çalışmalar başlatıldı. Avrupa Birliği ve Avrupa Birliđiyle yapılan projeler ve Birlik faaliyet programları konularında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Danışma Kurulu, Yürütme Kurulu, ve Avrupa Birliği Eğitimini Araştırma Geliştirme Kurulu (Ar-Ge) oluşturuldu. Avrupa Birliği eğitim politikası, AB üye ülkelerinde eğitim sistemlerinin örgüt ve yönetim yapısı, eğitimde yönlendirme, yükseköğretime geçiş, öğretmen yetiştirme modelleri ve öğretim programları konularında çalışma yapan Avrupa Birliği Masası'nın yanı sıra, Ar-Ge Kurulu'nun faaliyetleri arasında 15 Avrupa Birliği ülkesinin öğretim programları, haftalık ders çizelgeleri, okulların öğretime açık bulunduğu süreler, zorunlu öğrenim süresi, okullaşma oranları, öğrenci derslik oranları gibi konularda karşılaştırmalı eğitim metoduyla Türk Eğitim Sisteminin uyumu çalışmaları sürdürülmektedir.

Eğitimde AB standartlarına kısa sürede ulaşılması için öğretim programları hazırlanmakta. Türk eğitim sistemi ve öğretim programlarının,

AB ülkelerinin eğitim sistemleri ve öğretim programlarıyla karşılaştırılarak ulusal çıkarlar korunacak ve kollanacak şekilde uyumlu hale getirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası, Türkiye’de bireylerin yetiştirilmesi, eğitim hakkının kullanılması, fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması, laik eğitimin düzenlenmesi hususundaki esasları belirlemiştir. Öğrencileri, insan hakları ve demokrasi ilkelerini günlük yaşamlarında gerçekleştirebilen ve koruyabilen bireyler olarak yetiştirmelerini sağlamak amacıyla demokrasi ve vatandaşlık eğitimi, disiplinlerarası ve bağımsız dersler olarak okul programlarında yer almaktadır. İlköğretim okullarının 7. ve 8. sınıflarının ders programlarında haftada birer saat “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi”, liselerin 3. sınıfında seçmeli olarak “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersleri başlatıldı.

Heride “Tek-Pazar”a girecek olan mevcut işgücünün niteliğini artırmayı hedefleyen önlemler arasında, beceri eğitim kurslarına önem verilmesi; iş bulmada ve işsizlerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olmayı amaçlayan beceri edinim kurslarının teşvik edilmesi; yetişkinler için mesleki eğitimin yaygınlaştırılması ve girişimcilik ruhunun geliştirilmesi; iş öncesi mesleki eğitimin, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim kurumlarında, güncellenmiş eğitim programları kapsamında ve oluşturulacak meslek standartlarıyla “sertifikalandırma” sistemi içerisinde verilmesi yer almaktadır.

Avrupa Birliği kredilerine dayanarak, Mesleki Teknik Eğitim Kurumlarının Modernizasyonu; Türkiye’de Mesleki Eğitim ve Öğretimin Güçlendirilmesi; ve Temel Eğitimin Desteklenmesi Projesi hazırlandı. Bu projelerle, mesleki ve teknik eğitim kurumlarının, geliştirilen öğretim programlarıyla birlikte, modern eğitim teknolojileriyle donatılarak, eğitimin nitelik ve uygunluğunun artırılması amaçlanmaktadır. Projeler, eğitim-öğretim kurumlarıyla işgücü piyasasının talep ettiği nitelikte insan gücü arasındaki koordinasyonu sağlayarak, iş piyasasının gereksinimlerine yanıt verebilecek insan gücünün gelişmesi için Türk eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasını desteklemektedir.¹⁴

T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilanı (DPT), Sekizinci Beş-Yıllık Kalkınma Planı kapsamındaki 2002 Yılı Programı, bilim ve teknoloji kapasitesinin yükseltilmesi amacıyla ve bu faaliyetlerin eğitim-öğretim ve sanayi politikalarıyla uyumlu olarak desteklenmesini ve özellikle çocuk ve gençlere yönelik hizmetlerin ve insan gücü niteliğini yükseltici imkanların geliştirilmesini vurgulamaktadır.¹⁵ Program’da, hizmetler sektöründeki

artışa da işaret edilerek, turizm, ekonomi, iletişim, dış ticaret, bankacılık ve finansman, işletme ve bilgisayar gibi alanlarda mesleki ve teknik eğitimde ara kademe elemanı yetiştirilmeye ağırlık verileceği belirtilmektedir.¹⁶

Okul öncesi eğitimin de ön plana çıkarıldığı DPT Raporu'nda, okul öncesi eğitime ağırlık verilerek, Avrupa Birliği üye ülkelerinde en az 9 yıl zorunlu ilköğretim normuna bir ölçüde yaklaşılabileceği tasarlanmakta. Okul öncesi eğitimdeki öğretmen açığının giderilmesi amacıyla, Kız Meslek Lisesi çocuk gelişimi bölümü mezunlarına Anadolu Üniversitesi'nde ön lisans ve lisans tamamlama imkanı getirilmiş olduğu ve bu çerçevede 3,344 usta öğreticinin yetiştirilerek görevlendirildiği, bu kapsamda 66,880 çocuğun daha okul öncesi eğitim hizmetinden yararlanması sağlandığı açıklanmaktadır.¹⁷ Özellikle ülkenin alt gelir gruplarının yoğunlaştığı bölgelerinde birçok okul öncesi eğitim programı uygulanmaya konarak yalnızca çocuğu değil anneyi ve babayı da kapsayan programlar yürütülmekte. Bir hükümet-dışı kuruluş niteliğindeki "Anne Çocuk Eğitim Vakfı" (AÇEV) kapsamında 1993 yılından bugüne etkinlik gösteren "Anne Çocuk Eğitim Programı" (AÇEP), Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte çalışmalar yürütmekte olup, 1999 yılında 60 bin anne ve çocuğa ülkenin 59 ilinde okul öncesi eğitim olanakları sunmuştur. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Çıraklık ve Halk Eğitimi Müdürlüğü'ne bağlı 200'den fazla Halk Eğitim Merkezi'nde, haftada 3 saatlik ve 25 haftalık AÇEP kursları verilmektedir.

Eğitimde gerçekleştirilen iyileşmelere rağmen, eğitimin her kademesinde fiziki alt yapı ile insan gücü niteliğini iyileştirme ihtiyacının sürdüğünün, ve mesleki eğitim, orta öğretim ve yüksek öğretimdeki okullaşma oranlarının halen AB üye ülkelerinin gerisinde olduğunun vurgulandığı Program'da,¹⁸ Türkiye'de 2000-2001 öğretim yılında okullaşma oranları şöyle verilmekte: okul öncesi eğitimde % 10,1; ilköğretimde % 100,7; % 22,2'si mesleki teknik eğitimde, % 41,8'i genel lise eğitiminde olmak üzere ortaöğretimde % 64; yüksek öğretimde ise, % 17,8'i örgün öğretimde olmak üzere toplam % 28. İlköğretim ve orta öğretimde öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla 2001 yılında 30 bin öğretmen atamasının yapılmış olduğu da açıklanmaktadır.¹⁹ Yine de, ilköğretim ve okul öncesi öğretmenliği gibi dallarda öğretim üyesi başına 500'e yakın öğrenci düşmektedir.²⁰

Türkiye'de temel ilköğretime harcamalar kamu kaynağından, 4306 sayılı Kanun'un öngördüğü miktarlarda sağlanmakta olup, 18.08.1997 ile 30.11.2001 arasındaki dönemde bu meblağ toplam 1,4 trilyon Türk Lirası'na ulaştı. Avrupa Birliği üye ülkelerinin mali konumunun bir hayli altında

kalan Türk temel ilköğretiminin bu durumunu iyileştirmek için AB-MEDA Programı kapsamında destek gören üç ayrı proje başlatıldı. Bu projelerin amacı, Türkiye'de temel zorunlu eğitime katkı sağlamak, mesleki eğitim sistemini güçlendirmek, ve Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarını modernleştirmektir.

Altı yıllık bir süre öngören ilk proje kapsamında ayrılan toplam 100 milyon Euro'luk meblağ ile, Türkiye'deki 8-Yıllık Zorunlu Temel Eğitim reformuna destek sağlanması, özellikle ülkenin en geri kalmış kent ya da kırsal bölgelerinde eğitim düzeyinin iyileştirilmesi için yoğunlaştırılması ve bu bölgelerde yaşam kalitesinin de yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Beş yıllık bir süre öngören ikinci proje kapsamında ayrılmış olan toplam 59 milyon Euro'nun ise, 51 milyonu Avrupa Birliği tarafından sağlanmakta. Bu projenin amacı, Türkiye'deki mesleki ve teknik eğitim sistemini, özel sektörün beklentileri doğrultusunda ve çeşitli üretim sektörlerinin katılımıyla güçlendirmek. Mesleki eğitimin modernizasyonu doğrultusunda gidilen yönde hedef, ülkenin sosyo-ekonomik gereksinimlerini karşılamak, yaşam-boyu öğrenim olanaklarını geliştirmek, ve eğitimin bütün basamaklarında uyumlu bir bütünleşme yaratarak aynı zamanda üstün kaliteli ve esnek olabilen çağdaş bir mesleki eğitim modeline ulaşmaktır.

1997 yılında imzalanmış olan üçüncü proje uzunca bir zaman başlatılamayınca, gecikmeden doğan bazı gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra AB Komisyonu'na yeniden sunulmuştu. Toplam 18,5 milyon Euro'yu bulan meblağın 14,5 milyon Euro'su doğrudan AB kaynaklarından gelmekte. Projenin amacı, hem Mesleki Eğitim reformunu desteklemek, hem de mesleki eğitim kurumlarında çalıştırılan uzman öğretmenlerin meslek-içi sürekli eğitimlerini düzenleme yeteneğine güç kazandırmaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ortaöğretim eğitim öğretim süresinin 4 yıla çıkarılmasına ilişkin çalışmasını tamamladı. Bu çerçevede ortaöğretim kurumlarının eğitim-öğretim süresi, 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren 9. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak 4 yıla çıkarılacak. Milli Eğitim Bakanı Necdet Tekin, ortaöğretim kurumlarının % 46'sının eğitim-öğretim süresinin halen 4-5 yıl olduğunu belirterek, yeni düzenlemenin ortaöğretim kurumlarının % 64'ünü kapsayacağını söyledi.

Anadolu Lisesi öğretimi programlarını uyguladığı resmi ve özel okullarda yabancı dil eğitiminin kaldırılıp kaldırılmayacağı tartışması da

sona erdirilerek yabancı dil eğitiminin bu okullarda sürdürüleceği, ancak daha önce yabancı dille öğretimi yapılan Matematik ve Fen derslerinin Türkçe işlenmesi kararlaştırıldı. Ancak okulların eğitim ortamı ve veli istekleri dikkate alınarak, bu derslerin öğretimi de yabancı dille yapılabilecek. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 5 Kasım 1999 tarihinde yayımladığı Anadolu Liseleri Yönetmeliği'nde, Matematik ve Fen derslerinin öğretiminin yabancı dil ile yapılması öngörülmüştü. Yönetmelikte, ancak bu dersleri yabancı dille okutacak öğretmen bulunamaması durumunda öğretimin Türkçe yapılabileceği belirtilmişti. Yetkililer, hem yabancı dilde, hem de alanında uzman öğretmen bulmakta zorluk yaşadıklarını kaydederek, bu nedenle okulların çoğunda bu derslerin Türkçe işlendiğini bildirdiler. Ayrıca, bu alanlardaki yabancı kitapların fiyatlarının velileri zorlaması ve döviz çığırtısına neden olması da sorun yaratmaktadır.

Kurul'un aldığı kararlar, ortaöğretim sistemindeki diğer bazı konularda da köklü değişiklikler getiriyor. Bu kararları "devrim niteliğinde" gördüğünü belirten Milli Eğitim Bakanı Tekin, yeni düzenlemede Anayasa, ilgili yasalar, hükümet programı, Sekizinci Beş-Yıllık Kalkınma Planı, Milli Eğitim Şura'larında alınan kararlar ve yapılan anket sonuçları ile Türkiye'nin 2023 yılı eğitim hedeflerinin göz önünde bulundurulduğuna işaret etti.²¹

Liselerdeki haftalık ders çizelgeleri de yeniden düzenlenerek, öğrencilerin ders yükü ile ders türleri azaltılacak. Belirtilenecek ders çizelgeleri ve öğretim programlarına göre ilköğretimden ortaöğretime geçiş yeniden yapılandırılacak. Liselerde şu anda Fen Bilimleri, Türkçe-Matematik, Türkçe-Sosyal, Yabancı Dil, Sanat ve Spor'dan oluşan altı alan, Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler olmak üzere ikiye ayrılacak. Genel liseler ile meslek liselerinin 9. sınıflarının genel kültür derstleri ortak olacak. Öğrencilere programlar arasında yatay ve dikey geçiş yapma hakkı tanınacak.

Zorunlu ilköğretimin 1997 yılında beş yıldan sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte, dördüncü sınıftan başlayarak bir yabancı dilin öğretilmesi hedeflenmişti. "Liselerde en az bir yabancı dili iyi bilen öğrenciler yetiştirilmesi" amacı doğrultusunda, eğitim-öğretim süresinin dört yıla çıkarılması da dikkate alınarak, yabancı dil derslerinin öğretim programları yeniden düzenlenecek. Ayrıca, liselerde ikinci yabancı dil dersinin de zorunlu olması planlanıyor.

Ortaöğretim kurumlarından mezun olanlar, istedikleri takdirde telafi eğitimi alabilecekler. Örneğin, genel liseden mezun bir kişi, telafi eğitimi yoluyla meslek liselerinde okutulan bazı dersleri alarak, meslek lisesi diploması alabilecek. Genel lise mezunları bu yolla meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş yapma hakkı kazanabilecek.

Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri, alınan bu kararlarla ilgili uygulamaya yönelik hazırlık çalışmalarının devam ettiğini, haftalık ders çizelgelerinin yeniden düzenleneceğini, programlar arasında yatay ve dikey geçiş yapılmasının sağlanacağını belirterek, bu konulardaki çalışmaların Talim ve Terbiye Kurulu'nda alınacak kararlarla uygulamaya konulacağını bildirmekte. Eğitime katkı payından ve bütçeden sağlanan kaynaklar yoluyla liselerin eğitim-öğretim süresinin dört yıla çıkarılması konusunda kaynak sıkıntısı yaşanmayacağı da belirtilmektedir.

"Örgün" (formal) ya da "örgün olmayan" (informal) şekilde süreklilik gösteren çağdaş bir öğrenme etkinliği olan; bilgi, beceri ve yeteneklerin kesintisiz olarak geliştirilmesini amaçlayan "yaşam boyu öğrenme" ile ilgili olarak ise, Avrupa Eğitim ve Kültür Komisyonu nezdinde oluşturulan uzmanlar grubunca bir memorandum hazırlanmıştı. Cinsiyet, etnik köken, sakatlık gibi eşitlik konularına da özen gösteren uzmanlar grubu, yerinde olan uygulamaların karşılıklı paylaşımı ve ortak politika zorluklarının tespiti üzerine ülkelerarası kıyaslamaya yollarını belirlemeye çalışmakta. Türkiye, Haziran 1998'de Prag'da başlayan ve Lizbon'da sürdürülen Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve aday ülkeler eğitim bakanları toplantılarına katılmış, daha sonra gerçekleştirilen Bükreş Bakanlar Konferansı'nda da yer almış, "yaşam boyu öğrenmenin benimsenmesi" ilkesi üzerinde varılan görüş birliğine diğer 35 ülke ile birlikte onay vermişti.

Personel yönetiminin sorumluluk alanlarında bulunan konuların da, hukukun üstünlüğü, demokratikleşme ve insan hakları temel değerler olarak alınarak yeniden tanımlanması, içeriklerinin yeni bilgi ve teknolojilerden yararlanma koşullarına göre doldurulması süreci başlatıldı. Bu anlamda, 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Yasa'nın, 4359 sayılı Yasa'yla değişik 53, 56, 61 ve 62'nci maddeleri hükümleri doğrultusunda personel yönetiminin sorumluluk alanlarından yönetici, öğretmen, ilköğretim müfettişi atama ve norm/kadro konuları yeniden düzenlendi. Yöneticiler için değerlendirme ilkeleri ile değerlendirme ölçüt, gösterge ve standartları belirlendi. Merkez ve taşra örgütü yönetim görevlerinin "görev tanımları" yapılarak, yönetim görevine atanacaklarda bulunması gereken nitelikler saptandı.

Yöneticilerin değerlendirilmesinde, yapılması zorunlu hale getirilen "yıllık iş planında" yer alan amaç ve hedeflerin belirlenen standartlarda yapılıp yapılmadığına göre denetleneceği hüküm altına alınarak, Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi personel değerlendirilmesinde, subjektiflikten objektifliğe geçen süreç başlatıldı. Birinci sicil amiri ile kendi yıllık iş planını hazırlayan her yönetici, hangi görevi ne zaman hangi standartta yapacağını sene başında planlamakta ve değerlendirmesinin de buna göre yapılacağını bilmekte. Değerlendirilme sürecinde her yönetici, birinci sicil amirince doldurulan ilk değerlendirme raporu hakkında yazılı görüşünü vermekte. Ayrıca her yönetici sene sonunda Yönetmelik eki "öz değerlendirme formu" ile iş başarımını etkileyen konular hakkındaki görüşlerini sicil amirine bildirmekte. Böylece değerlendirme sisteminin, demokratik ilişkilerle desteklenme süreci de başlatılmış oldu.

"Eğitim ve geliştirme planı" ile, personele verilecek eğitim ihtiyacı somut veriler üzerinde saptanılarak kurumlaştırıldı. Norm/kadro çalışmalarını ile her yurttaşın eğitim ve öğretim olanağından eşit koşullarda kararlanması süreci başlatıldı. Her okulda branşlar bazında bulunması gereken norm/kadro sayısı belirlenerek personel istihdamında tam kapasite kullanımı sağlanmakta. Böylelikle Avrupa Birliği ülkelerindeki "Eğitimde Akreditasyon" (gerekli ve yeterli nitelik düzeyi) ölçüt ve göstergelerinden öğretmen akreditasyonuna yönelik çalışmalar başladı.

MEB bünyesinde oluşturulan özel ihtisas komisyonlarından birisi, Avrupa Konseyi "Demokratik Yurttaşlık Eğitimi Projesi" üzerinde çalışmakta. Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerce 1997 yılında uygulamaya konulan ve 2001-2004 tarihleri arasında sürdürülmesi kararlaştırılan "Demokratik Yurttaşlık Eğitimi Projesi," insan hakları ve demokrasi kültürünün güçlendirilmesini amaçlanmakta. Demokratik yurttaşlık bilincini geliştirirken, toplumsal yaşamdaki karar alma süreçlerinde etkin, katılımcı ve özgür bireylerin yetiştirilmesini hedeflemekte. Farklılıkların bulunduğu bir dünyada, hukuk kurallarına, adalete, eşitliğe bağlılık ilkesinin ışığında, toplumsal problemler için yapıcı, şiddetten uzak, ve barışçı çözümler üretmeyi tasarlanmaktadır.

Sivil toplum örgütleri, MEB'in ilgili birimleri, üniversiteler, Yüksek Öğretim Kurulu temsilcileri, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'ndan uzmanlarca üretilen projeler ülke düzeyinde katılımla yürütülecek; örneğin, ders programları ve materyallerinin yenilenmesi, mevcut mevzuatın gözden geçirilerek Avrupa Birliği standartlarına uyumun sağlanması, yeni yönetmelik metinlerinin hazırlanması, yurttaşlık ve insan hakları eğitimi

programlarıyla demokrasi ve insan hakları eğitimi derslerinin öğretmenlerine yönelik eğitim ve sertifika programlarının geliştirilmesi, kamuoyunun insan haklarının korunmasına duyarlılığının sürekli kılınması gibi konulardaki çalışmalar desteklenerek ödüllendirilecek ve seminer, sergi, yayım, ve İnternet yoluyla halka tanıtılacaktır.²²

III. Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde Eğitimin Yakınlaştırılması

Avrupa Birliği'nde üye ülkelerin toplumsal, ekonomik ve kültürel çeşitlilikleri ve ülkelerin eğitimde geleneksel metod ve programları arasındaki farklılıklar, Birlik içinde eğitimin bütün basamaklarında birbirine yakınlaştırmaya gidilmesine yol açtı. AB Konseyi'nin önünde, 2000 yılında hızlandırılarak sürekli bir gelişme gösterecek bir gündem olarak oturtulan eğitim için uzun zamana yayılacak bir tartışma zemini yaratıldı. Avrupa Birliği'nde 1970'li yıllarda başlayan bu girişimler, eğitimde standartlaştırma hedefine yönelmeyecek yalnızca aşağıdaki ana başlıklarda yoğunlaştı:

- fırsat eşitliğindeki engelleri gidermek;
- bireyin kişiliğini geliştirmesine yardımcı olmak;
- gençliği toplumsal yaşama hazırlamak;
- kişilerin ustalık kazanmada ve mesleki yaşamda başarısını garanti altına almak.

Yukarıda belirtilen ortak hedefler doğrultusunda, Üye Ülkelerde yaşları 6-16 arasındaki gençlerin devam ettiği temel eğitim okullarında yeniden yapılanmaya gidilmesi gereği doğdu. 1980'li yılların ortalarında Tek Pazar'ın tamamlanması ve demokratik, toplumsal ve teknolojik alanlarda hızlı ve kapsamlı bir ilerlemeye duyulan gereksinim üzerine Avrupa Birliği Komisyonu, Eğitimde Avrupa Boyutu olarak adlandırmış olduğu eğitim atağından bir Topluluk yetki alanı yaratmaya girişti. Sözü geçen Topluluk yetkisinin teknik ve mesleki eğitim alanında oluşturulmasıyla, Birlik içinde sosyal bağlılığın oluşturulmasına yönelik çalışmalar kapsamında kişilerin bu tür eğitim haklarından yararlanmaları gereğinin de altı çizilmiş oldu. Tüm bu çabaların ışığında, 1993 yılında "Eğitimde Avrupa Boyutu Üzerine Yeşil Kitap" yayınlandı.

Eğitimde Avrupa boyutu, farklı kültürel, etnik ve dil kökeni olan öğrencilerin birarada eğitim görebilmelerini kolaylaştırıcı unsurlar

İçermekte. Ortaöğretim yeniden yapılandırılırken, genel ve mesleki eğitimin kuvvetli yönleri birleştirilerek bir bütünleşmeye gidilmekte. Öğrenme ortamı, herşeyden önce sınıf, laboratuvar, işlik ve genel olarak çevreyi içerecek şekilde kapsamlı olarak planlanmaktadır. Üye Ülkelerden ayrıca halen bir işte çalışmakta olan kişilerin sürekli eğitim gereksinimlerini karşılamaları, çalışan kişilerin yeni teknolojik gelişmelerin ışığında aralıksız olarak becerilerini güncelleme olanağından yararlanmalarının sağlanması beklenmektedir.

Avrupa Birliği'nin eğitim alanında önemseydiği diğer hedefler de şöyle sıralanabilir:

- eğitimin kalitesini artırmak ve üst düzeyde sürdürmek;
- fırsat eşitliğini yaygınlaştırmak;
- ortak demokratik değerlerin gelişmesine katkıda bulunmak;
- Birliğin kültürel çeşitliliğini tanımak ve korumak;
- bireylerin "Avrupalılık" bilincinin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamak.

Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht (1993) ve Amsterdam (1997) Anlaşmaları, üye ülkelerin yasalarında yer alan ortak değerlerde dayanağını bulan eğitim anlayışının önemini vurgulayarak, temel insan hakları ve özgürlükleri kavramları temeline oturan Avrupa Yurttaşlığı düşüncesini yarattı. Hem yeni teknolojilerle başa çıkabilme ve onlardan yararlanma becerisini geliştirmede, hem de bilgi çağına sunduğu olanaklardan pay alabilmede ilerleme sağlama konusunda eğitimin rolünün ne kadar büyük olduğunun altı çizilmiş oldu. Amsterdam Anlaşması'nda ve AB'nin "Agenda 2000" başlıklı belgesinde eğitime ve eğitimin yanı sıra beceri ve bilgi bağlantılı politikalara verilen önem vurgulanmakta ve bunların en başta ekonomide rekabet olmak üzere Topluluk içinde istihdamı iyileştirici önemli bir unsur olarak ele alındığı belirtilmekte. Bir "Bilgi Avrupası"nın gerçekleştirilmesinin ve yaşam boyu öğrenim olanaklarının desteklenmesinin nedeni bütün üye ülkelerce paylaşılan ortak bir hedef olmuştur.

Avrupa ekonomisinin rekabet edebilirliğinin ancak çok dilli bir çevrede kendini yetiştirme ve çalışma yeteneğine sahip bireylerce

gerçekleştirilebileceğini gören Avrupa Birliği Topluluk içinde ve dışında gençlerin hareketliliğini kolaylaştırma konusunda yoğunlaşmakta.²³ Üye ülkelerin bütün alanlardaki ulusal eğitimlerini, ortak anlayış ve sistemlerin yaklaşması üzerine şekillendirmeleriyle, büyük sayıda öğrenci ve öğretmen Avrupa'nın bir ucundan öbür ucuna hareketliliğe kavuşturulabilir, *Socrates* ve *Leonardo da Vinci* gibi programlardan yararlanarak mesleki becerilerini ve bilgilerini farklı ülkelerde sunarak Avrupa Birliği'nin derinleşmesine ve bütünleşmesine büyük katkı sağlayabilirler.

Birliğin, Topluluğa aday ülkelerde (Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Güney Kıbrıs, Malta ve Türkiye) ve Avrupa Ekonomik Alanı'nda, Ocak 2000'de başlatılarak uygulamaya girmiş olan ve 2006 yılına kadar sürmesi tasarlanan ikinci evre "Leonardo da Vinci" (mesleki eğitim) ve "Socrates" (akademik eğitimin bütün basamakları) programlarını Konsey, saydamlaştırma ve kolaylaştırma kararı aldı. Yedi yıllık "Leonardo" programının ikinci evresi için mali katkı 1150 Euro, ve "Socrates" programının ikinci evresi için 1580 Euro olarak öngörüldü. Programlara katılım düzeyinin hızla artırılması için işlemlerin basitleştirilmesi, Komisyon hizmetleri ve ülkelerdeki "Ulusal Ajans"ların işlevleri de dahil olmak üzere bütün etkinlikleri denetleme süreçlerinin başlatılması ve güçlendirilmesi öngörüldü. Programların uygulanmasına dair ayrıntılı raporlar 2005 yılının sonundan önce beklenmektedir.

Avrupa Birliği Üye Ülkelerinde mesleki vasıfların tanımlanması, farklı ülkelerde sağlanan mesleki eğitim seviyelerinin yakınlştırılması, Topluluğun serbest dolaşım ilkesinin gerçek anlamda yerleştirilmesi, ve bilgi ve deneyim alışverişinin geliştirilmesi, AB'nin ortak mesleki eğitim politikasını oluşturmaktadır. Haziran 1998'de, AB üyesi ve aday ülke eğitim bakanlarının Prag'da oluşturduğu Çalışma Grubu'nun amacı, okul standartları alanında ulusal değerlendirme sistemlerini belirli anahtar kriterlere göre tanımlamak ve böylece kalitede uyumlaştırılmış bir iyileştirmeye doğru gidilmesini sağlamaktır. Haziran 2001'de, 35 Avrupa ülkesinden eğitim bakanlarının Bükreş'teki toplantısının gündeminde de kalite güvencesi ve toplumsal kaynaşma konuları vardı; AB Komisyonu bu konuda Avrupa Konseyi, OECD, UNESCO ve diğer uluslararası kuruluşlarla da işbirliğini derinleştirmekte. Mesleki eğitimde AB Konseyi'nin Aralık 1998'de kabul ettiği, Topluluk içinde görülen eğitim süreçlerini onaylayan; belge, *European Training Document (ETD)*, bütün Üye Ülkelerde geçerlik kazandı. Topluluğun değişik dillerinde açıklayıcı bir broşürle tanıtılan ETD'nin, aday ülkelere ve Avrupa Ekonomik Alanı ülkelerine de genişletilmesi düşünülmektedir.

Teknik ve mesleki eğitimin, teknolojiye, sanayide ve küresel ticaretteki gelişmelerle uyumlu bir gelişme göstermesi gereği en ön planda algılanan bir konu. Avrupa Ticaret ve Sanayi Odalar Birliği, *Eurochambres*, Topluluk düzeyinde insan kaynağının iyi değerlendirilmesi ve mesleki eğitimin geliştirilmesi yönünde çeşitli faaliyetlerde bulunmakta. Birlik içinde mesleki eğitim esas olarak Üye Ülkelerin ulusal düzenlemeleri kapsamında gerçekleştirilmekte ve bazı yetkiler ilgili bölgesel otoritelerin sorumluluğuna devredilmekte. Üye Ülkelerin ulusal düzenlemelerine dayanan bu sistemlere koşut olarak "Ortak Mesleki Eğitim Politikası" kaynağını, AT'yi oluşturan anlaşmalarda yer alan maddelerden almakta. AT'nin mesleki eğitim politikasına temel teşkil eden, Roma Antlaşması'nun 128. maddesi Konsey'in, ulusal ekonomilerin ve Ortak Pazar'ın gelişimine uyum sağlayacak şekilde bir mesleki eğitim politikası geliştirilmesi yönünde genel prensipleri belirlemesini öngörür.

Roma Antlaşması'nın 118. maddesi Komisyon'u, üye ülkeler arasında sosyal alanda ve özellikle eğitim ve mesleki gelişmede sıkı bir işbirliği sağlamakla görevlendirirken, 117. madde Üye Ülkelerin, el emeğinin eşitliğini sağlayacak şekilde yaşam ve çalışma koşullarının geliştirilmesi gereği üzerinde görüş birliğine vardıklarını ortaya koyar. Ayrıca, işçilerin serbest dolaşımını öngören 48., yerleşme serbestisini konu alan 52., ve hizmet sunma serbestisini içeren 59. maddelerde, eğitim ve kalifikasyonların denkliği ile dolaşım serbestisi prensipleri bakımından dolaylı olarak mesleki eğitim politikası ile bağlantı kurulmaktadır.

Avrupa Tek Senedi ile getirilen ve Roma Antlaşması'nın 118-B maddesi kapsamında değerlendirilen düzenlemeler ise, sosyal taraflara "Topluluk düzeyinde, çalışanların yararına sürekli eğitim" sözleşmeleri yapma olanağı tanımaktadır.

Roma Antlaşması'nın 123. maddesi doğrultusunda kurulan Avrupa Sosyal Fonu, diğer yapısal fonların ve Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER) nun yanı sıra, mesleki eğitim ve sürekli eğitim projelerini finansmanına destek sağlamaktadır.

Topluluğun 1975 yılında çıkardığı Tüzük çerçevesinde, mesleki eğitim ve sürekli eğitimin geliştirilmesi amacıyla kurulan CEDEFOP (Avrupa Mesleki Eğitimi Geliştirme Merkezi), Üye Ülkeler arasında sürekli bir işbirliği ve görüş alışverişi sağlamaktadır.²⁴ Üye Ülkelerdeki eğitim sistemlerinin iyileştirilerek ortak bir seviyeye getirilmesini hedefleyen

faaliyet programı, Konsey tarafından 1976'da kabul edildi; 1980 yılında Üye Ülkeler arasında eğitim uygulamaları konusunda hızlı bilgi alışverişini sağlamak amacıyla EURYDICE (Eğitimde Bilgi Değişimi Ağı) faaliyete geçirildi.

1980'li yılları boyunca Topluluk, mesleki eğitim politikasının modeli ve yeni enformasyon teknolojileri çerçevesinde mesleki eğitim alanında alınacak önlemleri belirledi. Mesleki eğitim konusunda gerçekleştirilen faaliyetlerin gelişiminde en önemli aşamayı, "Sosyal Şart" oluşturmaktadır. 1989 tarihli Strasbourg Konsey Zirvesi'nde kabul edilen Sosyal Şart ve Şart'ın uygulanmasına yönelik "Sosyal Faaliyet Programı" sosyal alanda gerçekleştirilmiş tüm aşamaları kuvvetlendirici nitelik taşımakta olan bir belgedir.

Sosyal Şart'ın on iki temel başlığından biri de Mesleki Eğitim olup, "tüm Topluluk üyesi çalışanları mesleki eğitime başlama ve bundan yaşamları boyunca yararlanma hakkına sahiptir," ilkesini getirmekte. Bu çerçevede, uyrukluk nedeniyle ayrımcı muamele yapılamayacağı da eklenmiş. Atalık 1991'de Maastricht zirvesinde Sosyal Şart'ın Topluluğun sosyal mevzuatı olarak benimsenmesi, Şart kapsamında yer alan konuları sosyal politikada öncelikli konuma getirdi.

AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve 2000'li yıllara doğru Topluluk'ta mesleki eğitimi konu alan Memorandum, eğitim politikasının yeniden yapılandırılmasında üç temel faktör öngörmekte: yatırım, iyileştirme, şeffaflaştırma. 1- Teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmelere uyum sağlamak ve bölgelerarası kalkınmışlık farkını azaltmak için mesleki eğitim yatırımlarının artırılması gerekmektedir; 2 - İş piyasasının talepleri sürrekli değişmekte; buna uyum sağlanabilmesi için genel eğitim ve mesleki eğitim sistemlerinin kalitesinin artırılması gerekir. Eğitim görenlerin değişimi kadar eğitmciler arasında sağlanacak enformasyon ve deneyim alışverişi ve Topluluk düzeyinde eğitmcilerin değişimi, sistemlerdeki eksikliklerin tamamlanmasında ve geliştirilmesinde yarar sağlayacaktır; 3 - Şeffaflığın güvence altına alınmasında hedef, mesleki eğitime girişte eşitlik prensibinin uygulanması, uyrukluk nedeniyle her türlü ayrımcı muamelelerin hukuki bakımdan ortadan kaldırılmasıdır. Eğitim alanında ve iş piyasasında vasıfların ve eğitim düzeylerinin denkliği konusunda şeffaflık sağlanmalıdır.

IV. Türkiye'de Eğitimin Mevcut Durumu; Eleştirel bir Değerlendirme

A. Mali Sorunlar; Sunulan Hizmetin Düzey ve Kapsamı

Türkiye'de dikey ve merkezi olarak yapılandırılmış eğitim sisteminde reform denilebilecek bir dönüşüm gerçekleştirebilmek için aşılması gereken üç engel bulunmaktadır: yetersiz kaynak tahsisi, eğitimin içeriği sorunu, ve fırsat eşitliği yaratmada güçlükler. 1998 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin Genel Bütçe içerisindeki payı giderek azalmasına karşın, her yıl ortalama 1 milyon 300 bin yeni öğrenci ilköğretimde eğitim sistemine dahil olmakta. Hızlı nüfus artışı ve ekonomik sorunların yanı sıra yaşanan yoğun iç göç, ulusal eğitimde gerçekleştirilmesi gereken yatırımların rasyonel bir biçimde planlanmasını olanaksız kılmaktadır.

Zorunlu ilköğretim çağında 6-14 yaş grubundaki 16 milyon çocuğa bugün devletin tahsis edebildiği yıllık meblağ çocuk başına 250 \$ iken, bu sayı OECD ülkelerinde ortalama 4,000 \$. Toplam nüfusun eğitimi açısından Türkiye henüz dünya ortalamalarına ulaşamamış. Toplumun % 30'unun 15 yaş ve altında olduğu Türkiye'de bugün 25 yaşın üstündeki nüfusun gördüğü ortalama eğitim süresi yalnızca 3,5 yıl. Bu süre az gelişmiş ülkeler ortalamasından (3,7 yıl) bile düşüktür.

Özellikle ortaöğretimde bölgeler ve cinsiyet bazında büyük bir eşitsizlik görülmekte. Oniki yaş ve daha üstü erkek nüfusun % 7'si okuma yazma bilmezken, bu oran kadınlarda % 24,4. Lise ve dengi okulları bitiren öğrencilerin % 70'ten fazlası yükseköğretime devam edememekte. Yükseköğretime devam edenlerin % 62'si erkek, % 38'i kadın. Eğitime devam edemeyen kadınların % 29,9'una ailelerin okuma izni vermemesi cinsiyet ayrımını ortaya koyan bir değişken. Okula devam etmeyen 12 ve daha yukarı yaş nüfusun % 47,7'si eğitimini, okul masraflarının fazlalığı, hanehalkının gelirin ve ekonomik faaliyetine katkıda bulunmak gibi parasal nedenlerle yarıda bıraktığını ifade etmektedir.²⁵

Türkiye'de iller ve bölgeler temelinde var olan eğitim eşitsizliği, üniversiteye giriş sınav sonuçlarının çeşitli iller açısından incelenmesiyle ortaya çıkmakta. Bu bulgular, üniversiteye girişteki eşitsizlikleri yansıtırken, aynı zamanda yükseköğrenim öncesi eğitimini farklı illerde sürdüren ve aynı düzey eğitim diploması alan bireylerin aslında benzer eğitim olanaklarına sahip olmadıklarını ortaya koymakta. Türkiye'de, farklı illerde aynı düzey eğitimden geçen bireyler, kendilerini geliştirme olanağı açısından farklılaşmaktadırlar. İlk yüze giren okulların illere dağılımı

tablosunda, örneğin 1997 yılı ÖSS Sözel Test Sonuçları, İstanbul, Ankara, İzmir, Manisa'nın sırasıyla 28, 17, 14, 16 okul sayısı ile başı çektiklerini göstermektedir.²⁶

Türkiye'nin farklı illerindeki liselerde öğrenim görmüş olmak gibi, farklı tür liselerde öğrenim görmek de bireyin kendini geliştirebilme, öğrenimini sürdürebilme ve buna bağlı olarak da iş bulma ve istenilen düzeyde gelir elde edebilme gibi gelecekteki olanaklarını farklılaştırabilmekte. Fen Lisesi mezunları ve yabancı dilde öğretim yapan liselerde öğrenim görenler en başarılı grubu oluştururken, genel lise ve mesleki teknik lise mezunları en başarısız grubu oluşturmaktadır.

Yurttaşlara eğitimde fırsat eşitliği sağlamak için, ilk ve ortaöğretim kurumlarında verilen eğitimi desteklemek amacıyla uzaktan eğitim hizmetleri, "açık ilköğretim okulu," "açık öğretim lisesi," ve "mesleki ve teknik açık öğretim okulu" aracılığıyla verilmekte ve bu hizmetlerden 715.510 öğrenci yararlanmaktadır.

2001-2002 öğretim yılında 60 bin örgün ve yaygın eğitim kurumunda yaklaşık 260 bini okulöncesi eğitim, 10,3 milyonu ilköğretim, 2,8 milyonu ortaöğretim, 1, 5 milyonu yükseköğretim ve 3 milyonu yaygın eğitimde olmak üzere 18 milyonun üzerinde öğrenci öğrenim gördü. (27) Okula devamlılık oranı, ilköğretimde % 97,6, orta öğretimde % 59,4 oldu. (1999-2000) Yükseköğretime devamlılık % 18, açık öğretim eklendiğinde % 29 oldu. (AB üye ülkelerinde % 43) Okulöncesi eğitimde 15.678 öğretmen, ilk ve orta öğretimde toplam 484 bin öğretmen görev yaptı. (1999-2000) 330 adet Çıraklık Eğitimi veren örgün kurumda 251 bin çırak eğitim gördü; ve bunun yanı sıra, her yaşta ve çeşitli meslek alanlarından gelen üç milyon kişiye de 48.506 uzman öğretmenin çalıştığı 6.531 eğitim kurumunda çıraklık eğitimi sağlandı. Son beş yılda yaklaşık 105 bin dersliğin yapımı tamamlandı. Göç alan büyük metropoller dışında diğer illerde ilköğretimde, bir dersliğe düşen öğrenci sayısı ortalama 30 hedefine düşürüldü. Türkiye genelinde bu sayı ortalama 40'ı bulmaktadır.

2001-2002 öğretim yılında YİBO ve PİO sayısı 513'e yükseldi; bu okulların pansiyon kapasiteleri 185.889'a ulaştı. Taşınabilir ilköğretim kapsamında 630 bin ilköğretim öğrencisine yol ve beslenme giderleri Milli Eğitim Bakanlığı'na karşılanmak üzere hizmet verildi. 41.816'sı kız, 64.629'u erkek olmak üzere toplam 106.445 ilk ve ortaöğretim öğrencisine burs olanağı sağlandı. Bu öğrencilere aylık harçlık olarak 10.568.000 TL

ödendi. 95 bin ortaöğretim öğrencisi parasız yatılılık olanağından yararlandı.

Milli Eğitim Bakanlığı'na, 2002 yılı bütçe tasarısıyla, personel giderleri için 5 katrilyon 975 trilyon lira (% 80,1), diğer cari giderler için 270 trilyon lira (% 3,6), yatırımlar için 993 trilyon lira (% 13,3), ve transferler için 223 trilyon lira (% 3,0) olmak üzere toplam 7 katrilyon 461 trilyon lira ödenek tahsisi öngörüldü.

Bilgi teknolojileri alanında toplumun rekabet gücünü artırmak için eğitim sisteminin her kademesini teknolojiyle desteklemeye, işletim personelinin yetiştirilmesine ve bilgisayar laboratuvarı bulunmayan okullara laboratuvar kurulmasına çalışılmakta. Dünya Bankası'ndan sağlanan krediyle 2.802 ilköğretim okuluna 3.188 bilgi teknolojisi sınıfı kuruldu.²⁸ 3000 ilköğretim okuluna daha bilgi teknolojisi sınıfı kurulması çalışmaları sürdürülmekte. Teknoloji sınıflarında, öğretmen ve öğrenciler için bilgisayar, yazıcı, modem, tarayıcı ve de İnternet bağlantısı bulunmaktadır. Sağlanan eğitim programlarında yabancı dil öğrenimi (İngilizce, Fransızca, Almanca), Türkçe Sözlük ve eğitsel oyunlar ağırlıktadır.²⁹

Bu çerçevede, toplam 221 bin öğretmene bilgisayar okur-yazarlığı, yabancı dil, eğitim yöntemi, toplam kalite yönetimi, zaman yönetimi, değişme ve yenileşme gibi konularda eğitim verildi, ilköğretim müfettişleri de bu konularda hizmet-içi eğitiminden geçirildi. Eğitimde niteliğin ve etkililiğin artırılması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapılarak hizmet-içi eğitim etkinlikleri düzenlendi. 1 Ocak – 31 Ekim 2001 tarihleri arasında 125 alanda 7.134 hizmet-içi eğitim etkinliği düzenlendi. Bunlardan, merkezi düzeyde gerçekleştirilen 401 etkinliğe 21.202; yerel düzeyde gerçekleştirilen 6.733 etkinliğe 251.186 olmak üzere toplam 272.388 yönetici ve öğretmen katıldı.³⁰

Ne var ki, genel öğretmen yetiştirmede olduğu gibi, ileri teknoloji konularında hizmet-içi eğitim olanakları yaratmada ve özürü eğitimi alanlarında halen öğretim elemanı açığı bulunmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin aldıkları hizmet-içi eğitimlerinin özlük haklarına yansıtılabilmesi sorunu da çözülmüş değildir.³¹

2001-2002 öğretim yılında eğitim sisteminde, yöneticilerin dışında, 583 bin öğretmen görev yaptı. Öğretmenlerin yurt çapında dengeli dağılımını sağlamak üzere her okul ve kurumda olması gereken düzeyde yönetici ve öğretmen bulundurulması esası gözetilmekte; her okul ve kurumun yönetici

ve branşlara göre öğretmen kadro sayıları belirlenerek, norm/ kadro sayısından fazla yönetici ve öğretmen çalıştırılması önlenmektedir.

"Eğitim Bölgeleri" uygulamasıyla, eğitim kurumlarının personel, kaynak ve araç-gereç açısından birbirini tamamlaması hedeflenmekte. Öğretmenler yalnızca bir okulun değil, "Eğitim Bölgesinin" öğretmeni olarak atanarak bu yolla eğitim ortamlarının ortak, verimli ve etkili kullanılabilmesi amaçlanmaktadır.

Avrupa Birliği Müktesebata'nın Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda, "Mesleki ve Teknik Öğretim Bölgeleri"nin oluşturulmasıyla, mevcut meslek yükseköğretilerinin, nitelikli öğretim elemanı ve gerekli fiziksel altyapı ile ekipman problemlerinin çözümü için zemin hazırlanmakta olduğu belirtilmektedir.

Okullar çevreye açık, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin gerçekleştirildiği "toplum merkezi" olarak kullanılma yönünde yapılandırılmaya çalışılmakta. Eğitim ve öğretim programlarının geliştirilmesinde bireysel ve ulusal gereksinimlere uygun, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık bir eğitim politikası hedeflenmekte. Bu doğrultuda, yeni ders kitaplarını, öğrenci merkezli bir anlayışla, ezberci eğitim anlayışından uzak, aktif öğrenmeyi sağlayacak şekilde hazırlama çabasına girildi. Yalnızca öğretmenden öğrenciye aktarılan, iki yönlü öğrenme sürecinin yararlarından yoksun ve yalnızca yazılı sınavlarla öğrenciden yanıt not veren bir eğitim yönteminden vazgeçilmesi gereği vurgulanmaktadır.

Türkiye'de ağırlıklı olarak merkezden yönlendirilen bir sistem içinde, devletli ve Cumhuriyet rejimini güçlendirecek ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak eğitim politikalarıyla geleneksel olarak milli kültür değerlerinin yerleştirilmesine önem verilmiş, sanayileşme ile beraber gelen yeni beceriler pek de önemsenmemişti. Bu nedenle, yetişirilen gençlerin sahip oldukları yeterlikler ile iş hayatında aranan nitelikler arasında tutarsızlıklar görülmekte. Günümüzün teknolojisi, toplumun ve bireyin yaşamını, görüşlerini ve yaşam biçimini şekillendirmekte, sanat, edebiyat, tarih, matematik, fen gibi kültürü oluşturan öğeler arasında da yerini almakta. Globalleşen ekonominin gereği olarak dünya pazarlarına açılabilmek için gençlere yeni donanımlar gerekli. Bunların başında çağdaş teknolojiyi anlamak, öğrenmeyi ve bilgiye ulaşmayı bilmek, değişikliklere uyum sağlamak, birkaç yabancı dil öğrenmek, girişimci olmak, problem

çözebilmek, iletişim kurabilmek, ekip halinde çalışabilmek gibi yetenekler gelmektedir.

Günümüzün eğitim sisteminin önemli değişkenlerinden olan eğitimsel ve mesleki yönlendirme programları, bilim, teknoloji ve değişen değer yarguları doğrultusunda şekillenmekte, Avrupa Birliği üye ülkelerinde öğrencinin okula uyumunu sağlamakla başlayıp, onun eğitimini bilinçli bir çizgide sürdürmesini hedefleyerek, geleceğini belirleyecek meslek seçimine kadar varan geniş bir hizmet yelpazesi olarak algılanmaktadır.³² Türk Milli Eğitimin temel ilkelerinden biri olan "Yöneltilme" ilkesinden hareketle "mesleğe yöneltilme" başlığı altında değişik dönemlerde bazı çabalar gösterilmesine karşın öğrenciyi merkeze alan sistemli ve tutarlı bir yöneltilme ve yönlendirme yaklaşımının olduğu söylenemez.³³

Yönlendirme Türkiye'de sadece bir rehberlik ve psikolojik danışmanlık faaliyeti olarak algılanmış ve okul rehberlik hizmetleri içinde yer almıştır. İlköğretimi sekiz yıl kesintisiz ve zorunlu hale getiren 4306 sayılı Kanun'da, "İlköğretimin son ders yılının (8. sınıf) ikinci yarısında öğrencilere ortaöğretimde devam edebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayabileceği yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgi vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır," hükmüne yer verilmiştir. Öğrencilerin bireysel ve mesleki farkındalıklarını sağlayan bir program uygulaması oluşturmayan bu hizmet, öğrencinin öğrenim hayatı boyunca başarı ve başarısızlıklarını, ilgi ve yeteneklerini incelemekten de uzak kalmaktadır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilke, hedef ve politikaları doğrultusunda; 15. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar ve bu kararlara paralel hazırlanan 1997-2000 Milli Eğitim Bakanlığı İcra Planı ile 16. Milli Eğitim Şurası kararlarının uygulanmasına ilişkin icra planında da "Yönlendirme" konusu şöyle yansıtılmıştır:³⁴

- İlköğretimin bütün sınıflarında meslek alanlarını tanıtıcı etkinliklere yer verilmelidir;

- Sekizinci sınıflarda meslekleri tanıma ve yönelmeye ağırlık verilmeli, öğrenciye en uygun olduğu düşünülen alan konusunda; öğrencinin kişisel dosyasındaki bilgiler, öğretmen değerlendirmesi, başarı notları dikkate alınarak, oluşturulacak tavsiye kararı ilköğretim dönemi sonunda öğrenci ve velisine bildirilmelidir;

- İş hayatında geçerli mesleklerin güncel tanınları ve sınıflandırılması yapılarak standartları belirlenmeli; hangi eğitim kurumlarının hangi düzeyde meslek eğitimi programlarını uygulayacağı tesbit edilmelidir;
- Mesleki eğitim gören öğrencilerin ilgi ve yetenekleri ile iş hayatının ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli mesleki eğitim programlarına yönlendirilmeleri için illerde Meslek Danışma Birimleri kurulmalıdır;
- Öğrencileri ilgi ve yetenekleri iş hayatının ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli programlara yönlendirecek rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.

Türkiye'de etkin bir yönlendirme sisteminin uygulamada yaratılamamış olması, orta öğretimden mezun olan öğrencinin ancak yüksek öğretime devam ederek kendisine bir meslek edinme arzusunu doğurmakta. Yeteneklerinin ve kapasitesinin farkında olmayan, bunu ölçecek bir sistemden geçirilmemiş olan öğrenci, üniversite giriş sınavından aldığı puanın belirleyiciliği ile bir meslek seçmek durumunda kalmakta, o mesleğe karşı ilgisinin ve yeteneğinin olup olmadığını bilmeden fakültede okumaya başlayınca ya bölüm değiştirmek için çabalamakta, ya da başarısız olarak üniversiteden ayrılmak zorunda kalmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'de eğitim sisteminde süregelen fırsat ve olanak eşitsizliği, demokrasinin tüm kurum ve kurallarının yerleşememesinin hem nedeni hem de sonucu olmakta. Ekonomik altyapısını devlet eliyle kurmak zorunda kalmış bir ülke olarak Türkiye'de eğitime ayrılabilen kamu kaynaklarını giderek azalması ve yetersiz kalması sonucunda eğitimde özel kesime yönelme başladı. Özel sektörde üretilen eğitim hizmetleri, özel okullar ve vakıf üniversiteleri yine de kısmen kamu kaynaklarından finanse edilmekte. Kalkınmada öncelikli yörelerde açılan özel okullara 10 yıl. diğer yörelerdeki özel okullara 5 yıl vergi muafiyeti tanınmaktadır. Düşük faizli kredilerden yararlanma olanağına da sahip olan özel okul işletmeciliği, aynı zamanda eğitim-öğretim ve araştırma etkinliklerinde kullanılan yatırım mali, hammadde ve malzeme için gümrük muafiyetinden yararlanmaktadır.

B. Din Öğretisi

Türkiye'de eğitim sisteminin ideolojik içeriği oldukça kuvvetli olduğundan, dini ve milliyetçi temalar içiçe geçirilerek, nesilden nesile uzanan geleneklerin ezberciliğine dayanan bir sistemin desteklemesiyle gençlerin bilincine yerleştirilir. Liselerde bile zorunlu ders olarak sürdürülen din dersleri; din kültürü, felsefesi ve etiğine doğru yönelmek

yerine, İslam'ın bir tek mezhebini dini vecibelerin uygulanmış biçimi olarak vurgulayarak ezberletir.

Türkiye'de okullarda dinle bağlantılı olarak yaşanan bir başka sorun, okul alanlarında başörtüsü kullanılmasıyla ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1989 yılında verdiği kararla, okullarda ve üniversitelerde başörtüsü takılmasını onaylayan kanunu Anayasa'ya aykırı buldu.³⁵ Bundan yaklaşık 10 yıl sonra, 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu, siyasal İslama karşı bir mücadele için önlemler paketi kabul etti. Başörtüsünün, siyasal İslam'ın bir simgesi olarak okullarda kullanılmasının önüne geçilmesi için önlemler artırıldı.

15 Şubat 2001 tarihinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, öğretmenler için başörtüsü yasağının Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'na aykırı olmadığını karara bağladı. Mahkeme, kararın gerekçesinde, yasağın bireysel dini inançlara yönelik olmadığını, başkalarının hak ve özgürlüklerinin ve kamu düzen ve güvenliğinin korunmasını hedeflediğini belirtti. Bir demokraside eğitim görevlilerinin öğrencilerine kazandırmakla yükümlü olduğu hoşgörü, saygı ve özellikle eşitlik ve ayrımcılığın reddi gibi değerlerin İslami anlamda bir simge olan başörtüsü takmakla uzlaştırılmasının kolay olmadığını ifade edildi.

İki benzer dava da Karaduman ve Bulut davalarıdır.³⁶ İki ayrı davada, Şenay Karaduman ve Lamiye Bulut, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtıkları davalarda, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun 9. maddesine ve bir numaralı Protokol'ün 2. maddesine dayanarak, devam edilmiş Türk üniversitesinden başörtülü resminin yer almasını istediği bir diploma alınmasına izin verilmediği için şikayetçi oldular. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, öğrencilerin bilerek ve kendi seçimleriyle laik bir üniversitede okumuş olduklarını vurguladı; ayrıca bir dini simgeyi kullanmanın diğer öğrenciler üzerinde bir baskı unsuru oluşturabileceğini, ayrımcılık yaratacağını belirtti ve iki davayı da reddetti.

Bir başka dava ise, İslami eğilimleri nedeniyle okuldan atılma durumunda kalan öğrencilere örnek teşkil edecek niteliktedir. Kemal Yanaşık adlı öğrenci, İslami eylemlerinden ötürü Askeri Akademi'den atılmış, ve bir numaralı Protokol'ün 2. maddesine dayanarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştu. Komisyon, bu maddede sözü geçen eğitim hakkının yüksek eğitim alanlarındaki süreci kapsamadığını belirterek; ayrıca Askeri Akademi'ye okulun kurallarını bilerek öğrencinin kendi isteğiyle girmiş olduğunu davanın reddi nedeni olarak ileri sürdü.³⁷

C. Türkiye'de Yükseköğretim

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nın "Eğitim, Staj ve Gençlik" adlı bölümünde Bolonya Deklarasyonu hedefleri doğrultusunda YÖK tarafından planlanan düzenlemelerin ve yapısal değişikliklerin gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Oysa Türkiye'de henüz eğitimin hiçbir kademesinde Avrupa Birliği üye ülkeleri düzeyinde akademik, yönetsel ve finansal otonomi sağlanmış değildir.³⁸ Temel eğitim ve lise düzeyinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın yönetimi altında bulunan eğitim, üniversite düzeyinde de Yükseköğretim Kurumu'nun yönetimi altında varlığını sürdürmektedir. T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), 2002 Yılı Programı'nın, "Sosyal ve Kültürel Alanda Sağlanan Gelişmeler" Bölümünde, şu ifadeye yer verilmekte: "Yüksek öğretim sisteminde rekabetçi bir yapının geliştirilmesi; idari, mali ve bilimsel özerkliğin güçlendirilmesi; üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılmasını sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilememiştir."³⁹

Amaçlar ve ilkeler arasında, üniversitelerin, "eğitim-öğretim, araştırma, bilgi üretme, üretilen bilginin uygulanması ve teknolojiye dönüşmesi ile üretilen bilgilerin yayılması işlevlerini yerine getirebilmek için gerekli idari ve mali özerkliğe ve bilimsel özgürlüğe" kavuşturulacağı belirtilmektedir.⁴⁰

Program, Ekim 2001 tarihi itibarıyla üniversite sayısının, 24'ü vakıf üniversitesi olmak üzere 77'ye yükseldiğini belirtmektedir. Vakıf Üniversiteleri'nin % 3,5 olan payı, yükseköğretimdeki yükü omuzlamaya yetmemekte, fakat kalitede rekabet yaratarak ortama dinamizm getirmekte. Vakıf üniversitelerinde okuyan öğrenci sayısı, yükseköğretimdeki gençlerin ancak % 2'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de 20 yıl önce üniversiteye kayıtlı öğrenci oranı %12 iken bugün bu oran % 18 dir; açık öğretim kayıtları da eklendiğinde, % 28 e çıkmaktadır. Üniversite öğreniminde erkekler ve kızlar arasındaki oran % 60 ve % 40 dir.

2000-2001 döneminde fakülte, enstitü, yüksekokul ve meslek yüksekokulu sayısı 1,667'ye, öğretim elemanı sayısı ise 66,750'ye ulaşmıştır.⁴¹ Yalnızca İstanbul'da, 16'sı vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 23 adet üniversite bulunmaktadır. Üniversite öğrencilerinin % 35,6'sı, öğretim elemanlarının ise % 40'ı İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki üniversitelerde yoğunlaşmaktadır.

“Öğrenci sayılarındaki hızlı artış, öğretim elemanlarının ders yüklerini arttırmakta ve bilimsel araştırmaya ayıracakları zamanlarını kısıtlamaktadır. Bu ise, bilimsel araştırmaların nicelik ve nitelik bakımından yetersiz kalmasına ve üniversite-sanayi işbirliğinin arzu edilen düzeye ulaşmamasına neden olmaktadır.” “Vakıf üniversitelerinin öğretim elemanı ihtiyacını büyük ölçüde devlet üniversitelerinden karşılamaları, devlet üniversitelerinde halen yetersiz olan öğretim elemanı açığını daha da büyütmektedir.”⁴² Ayrıca, üniversitelerde akademik terfilerde bilimsel liyakat sistemi esas alınması gerekirken, kadrosuzluk nedeniyle akademik terfiler geciktirilmekte. Öğretim elemanlarının yönetime daha etkin katılabilmesi yönünde değişiklikler getirilmesi de beklenmektedir.⁴³

AB Yükseköğretim Bakanlarının Bologna’da 18-19 Haziran 1999’da yaptıkları toplantının konusu, “Yüksek Öğretim için Avrupa Alanı” olmuştur. 25 Mayıs 1998’de Sorbonne’da yapılmış olan ve Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere Yükseköğretim Bakanları’nın toplantısının sonucunda açıklanmış ortak bildiri ise Avrupa Yüksek Öğretim sisteminin inşasında yakınlaştırma çabaları vurgulanmıştır. Avrupa Birliği’nde üniversitelerin yöneldiği hedefler ve temel stratejiler, AB Konseyi’nin 1998’de kabul edilen, “Yüksek Eğitimde Kalite Güvencesiyle İlgili Avrupa İşbirliği” önerisi sonucunda üye ülkelerden temsilcilerin oluşturduğu uzmanlar arası network aracılığıyla şekillenmektedir. Amaç, uluslararası eğitimde kalite güvencesi ve kalite değerlendirmesiyle ilgilenecek kadroların eğitilmesinde bir Avrupa İşbirliği’ni sağlamaktır. Ayrıca, varolan Avrupa Kredi Transfer Sistemi’nin (ECTS) bir Avrupa Kredi Biriktirme Sistemi’ne (European Credit Accumulation System) dönüştürülmesi ve bütün değişik türde öğrenim yöntemlerini kapsayacak biçimde genişletilmesi için bir fizibilite çalışması yürütmektir.

Türkiye’de nüfusun yarısını oluşturan genç kesim, üniversite girişindeki dar boğazda takılmaktadır. Yüksek öğretime giriş sistemi, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine uygun yükseköğretim programlarına yerleştirilmelerini sağlayacak bir yapıya henüz kavuşturulamamıştır. Arz ve talep dengesindeki bozukluk yalnızca yükseköğretimin dışında kalan büyük bir grubu etkilemekle kalmayarak, yeterli hazırlık yapılmadan açılmış, altyapısı ve öğretim üyesi olmayan çok sayıdaki yüksek okul ve üniversite vasıtasıyla, öğrenime alınanlara ya da açık öğretime kaydedilen öğrencilere de yansımakta, nitelsiz öğrenim durumu yaratmaktadır.

Üniversiteye giriş sınavları, genç nüfusun enerjisinin ve ailelerin parasal kaynaklarının büyük bölümünün aktarıldığı bir çaba içerisinde

yoğunlaşmakta, gençlerin lise öğreniminden yeterince yarar sağlayamamalarına yol açmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yıllık toplam bütçesinin ¼ ü kadar bir kaynağın özel dershanelere devam eden öğrenciler tarafından sınava hazırlık çalışmaları için ödendiği hesaplanmıştır.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Program kapsamında, 2002 Yılı Raporu'nda, üniversiteye giriş sistemindeki "aksaklıkları çözmeye yönelik" ve "yetki devrini esas alan" bir yapılanmanın gündemde olduğunu belirtmektedir.⁴⁴ Rapor'un "Amaçlar, İlkeler, ve Politikalar" başlıklı bölümünde, YÖK'ün, "yüksek öğretimin uzun vadeli planlamasını yapan, bu plan kapsamındaki uygulamaları değerlendirerek öneriler geliştiren ve yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlayan bir kurum olarak yeniden yapılandırılacağı"; başlangıçta sadece üniversiteye öğrenci seçme sınavı yapan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin (ÖSYM) üstlendiği tüm sınavlarla ilgili görev ve sorumluluklarına bağlı olarak "özerk bir kurum statüsüne kavuşturulacağı" açıklanmaktadır.⁴⁵

Türkiye'de kurulmuş bir yabancı üniversite bulunmamakta; bununla birlikte yasalarda yabancıların üniversite kuramayacağına dair bir hüküm de mevcut değildir. Yabancıların Türkiye'de bir vakıf kurarak veya bir Türk vakfı ile birlikte Bakanlar Kurulu'nun onayını alarak işbirliği yapmaları durumunda kuruluş izni almamaları için bir engel görülmemektedir. Türkiye'de bugün üniversitelerde Avrupa Birliği programlarıyla bağlantılı olarak açılmış olan araştırma merkezlerinin sayısı 13'ü bulurken, Avrupa Birliği konularında çalışmalar yapmış olan öğrencilerin sayısı ise 13,000'in üstündedir.

V. Sonuç

Avrupa Birliği üyeliğinin ulusal eğitim sistemlerine getirdiği yaptırımların hiç kuşkusuz sosyal, politik ve kültürel alanda bazı sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Küreselleşme sürecinin de kaçınılmaz olarak katkı yarattığı bir ortamda, Türkiye'de uyum politikalarının eğitimin gereksinimlerini nasıl karşıladığı ve karşılayacağı en güncel konulardan birisini oluşturmaktadır.

Meta, iş ve hizmet sektörü pazarlarının açılması ve yeni belirlenen dünya çapında rekabet ilişkileri ile tanımlanan küreselleşme stratejisi, yalnızca ulus devlet düzeyinde kalmayarak bölgesel bir güç olma çabasındaki Avrupa Birliği düzeyinde ve onun uluslararası ilişkilerinde yeni bir yapılanma

gereği doğurmaktadır. Avrupa Birliği'nin, dünyadaki uluslararası ilişkiler ağı içinde etkili bir konum edinebilmesi ve burada aldığı yeri sürdürebilmesi, Birlik içindeki eğitim sistemlerini birbirine yaklaştırması ve bunları topluca yeniden yapılandırması ile oldukça yakın bir ilişki içindedir. Çünkü küreselleşme olgusu yeni bir insan tipi yetişmesini öngörmekte; mesleki eğitimde, vatandaşlık rolünün kazanılmasında, topluma uyum konusunda, ve "Avrupalaşmada" yeni oluşumlar ortaya çıkmakta; küreselleşme süreci ve Avrupa Birliği değerleri ve yapıları okul organizasyonunu ve yönetimini ve okullardaki öğrenme koşullarını önemli ölçüde değiştirmekte; ders programları ve içerikleri açısından birçok değişiklik gerekmektedir; eğitim ve öğrenim politikalarını yönlendirme planlarında büyük değişimlere doğru gidilmektedir. Bütün bunlar Türkiye'nin bugün ve yakın gelecekte daha da yoğun bir biçimde ele alma zorunluğunu duyacağı konulardır.

Summary

Throughout the 40-year long relations between the European Community and Turkey on the road to Turkey's membership, it is only within the last five years that the subject of education has emerged to take its place among the other difficult and basic problems of the partnership association and the 1996 Customs Union. The educational system in Turkey has remained well behind the common ends of the European Union, with respect to structural adjustment to democratic demands, economic development, and advancement in science and technologies. Moreover, the centralist administration and the general state authority exercised over the educational system does not leave much room for sufficient autonomy to be exercised in any of the educational institutions. The European Union had refrained from tackling the subject of education in Turkey; that is, before the 1999 Helsinki Summit of the European Council where Turkey was granted candidate status and faced the 1993 Copenhagen Criteria for membership; was confronted with the 2000 Accession Partnership Document, to which she had to respond with her own National Report; and with the Progress Reports for Turkey, produced in every October of the last three years. The European Union has, nevertheless, taken a step in the right direction by opening the way for Turkey's entry into the European educational area through the Socrates, Leonardo da Vinci and Youth Programmes.

The European Community and her member states launched the European Dimension in Education for the first time in the 1970s, and decided to

intensify these efforts in the 1980s. The "Green Paper on the European Dimension in Education" was published by the EC in 1993, and the European Union has been exercising a growing influence in general education and especially over vocational and technical schools since the Maastricht Treaty (1993). The multiculturalism of students in the Union has necessitated the application of intercultural, multicultural and anti-racist educational approaches. Similar provisions can be found in the 2000 Accession Partnership Document for Turkey, where there is a requirement of respect in education for Turkish citizens who are of a culture that may be different from the culture of the majority of the citizens. In the annual regular Progress Reports, there are references to the unsatisfactory rate of schooling, the need for restructuring of the system and revision of the methods. It is asserted that authority and responsibility need to be delegated from the central administration to the regional directorates.

Sonnottlar

- ¹ Accession Partnership Document (COM(2000) 502 – C5-0468/2000 – 2000/0205(CNS).
- ² 2001 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, Commission of the European Communities, Brussels, 13.11.2001, SEC(2001) 1756.
- ³ Avrupa Birliği Konseyi Yönergesi, (Directive 77/486/EEC of 25 July 1977 on the education of the children of migrant workers: incorporated by 21994A0103(55) OJ L 001, 03.01.1994, p. 325; OJ L 199, 06.08.1977, p. 32 [still in force])
- ⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara, 2001; <http://www.abga.gov.tr>; Resmi Gazete, tarih 24 March 2001, Sayı 24352, mükerrer, "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" ile "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar"ın kabulü. (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı'nın 15 Mart 2001 tarihli ve 293 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 19 Mart 2001 tarihinde kararlaştırılmıştır. "Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı" Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci içinde kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaları kapsamaktadır. Söz konusu Program, bu alanda yapılabilecek çalışmaların genel çerçevesini çizen yönlendirici bir nitelik taşımaktadır.)
- ⁵ Süleyman Demirel, "Avrupa Birliği ve Türkiye-2: Sabır ve Akılla Hedefe Doğru," *Radikal*, 3 Ağustos 2002, s. 8.

⁶ Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Dairesi Başkanlığı, Ulusal Ajans Kuruluş ve Görevleri Kanunu, Bakanlar Kurulu Kararı, 29 Ocak 2002. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurumu, ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülecek değişik programlar için üç koordinasyon birimi ve 8 alt-koordinasyon birimi oluşturuldu.

⁷ Sevinç Atabay, AB Genel Sekreterliği Eğitim Koordinatörü, "Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları," Panel: Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Eğitim, ALKEV, Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı, 11 Nisan 2002, Hürriyet Medya Towers. İstanbul.

⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi'ni (İKUK) oluşturan kurum ve kuruluşlara gönderilen bildiriye Ek. 4.04.2002, No. 350.
<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/TABLO-GUNCCEL.doc>
<http://www.abgs.gov.tr/uploads/files/elestiriler.doc>

⁹ Council Decision of the European Community concerning an action programme for the vocational training of young people and their preparation for adult and working life, 87/569/EEC, 1.12.1987 (Amended by 391D0387)

¹⁰ Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, *T.C. Resmi Gazete*, Sayı 19139, tarih 19 Haziran 1986.

¹¹ Şebnem Karauçak Oğuz, *Avrupa Topluluğu'nda ve Türkiye'de Mesleki Eğitim*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Ekim 1992.

¹² Ahmet Ali Kansu, (MEKSA Vakfı Genel Sekreteri, Ankara), Körber Vakfı'nın 7. Türk-Alman Eğitim Sempozyumu, 2001, "Türk Mesleki Eğitim Sistemi," 345-346, *Yeni Ufuklarda Eğitim*, Hamburg 2002.

¹³ 2000-2001 öğretim yılında toplam 25,520 okuldan 602,643 öğrenci 77 ildeki 5,051 okula taşınmıştır. DPT, 2002 Yılı programı, *T. C. Resmi Gazete*, 28 Ekim 2001, Sayı, 24567 (Mükerrer) s. 147.

¹⁴ Metin Bostancıoğlu, 2002 Yılı Bütçesi Görüşmelerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda Milli Eğitim Bakanı'nın Konuşması, 10 Aralık 2001, Ankara.

¹⁵ 2002 Programı, *T.C. Resmi Gazete*, 28 Ekim 2001, Sayı, 24567 (Mükerrer), s. 142.(Yüksek Planlama Kurulu'nun, 15.10.2001 tarihli ve 2001/96 sayılı Raporu ile Bakanlar Kurulu'na sunulan ekli "2002 Yılı Programı" ile "2002 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 2001/3150 Sayılı Karar"ın kabulü; 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 28 inci maddesine göre,

Bakanlar Kurulunca 16.10.2001 tarihinde kararlaştırılmış, 17 Ekim 2001 gün ve 24556 (2. Mükerrer) sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır).

¹⁶ *Ibid.*, s. 152.

¹⁷ *Ibid.*, s. 147.

¹⁸ *Ibid.*, s. 142.

¹⁹ *Ibid.*, s. 8.

²⁰ *Ibid.*, s. 149.

²¹ “Liseye İki Yabancı Dil”, *Radikal*, 15.08.2002, s.7.

²² 2002 Yılı Başında Millî Eğitim, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği, <http://www.meb.gov.tr>

²³ “2303. Council – Education/Youth, 12928/00 (Presse 42), 9 November 2000, Brussels.

²⁴ Nisan 1975, sayı 337/75.

²⁵ Fatma Gök, “75 Yılda İnsan Yetiştirme, Eğitim ve Devlet,” 1-8. *75 Yılda Eğitim*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 1999.

²⁶ ÖSYM, Ortaöğretim Kurumlarına göre 1997 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı Sonuçları, ÖSYM Yayınları, Ankara 1997.

²⁷ Bu sayı, nüfusu Türkiye’nikinden daha fazla olan ve ulusal geliri Türkiye’dekinin 12 katı olan Almanya’daki toplam öğrenci sayısının 2-3 katıdır. Dr. Hasan Coşkun, “Türk Eğitim Sisteminin Güncel Sorunları,” Körber Vakfı’nın 7. Türk-Alman Sempozyumu, 15-17 Haziran 2001, *Yeni Ufuklarda Eğitim, Türkiye’de ve Almanya’da Eğitim Politikası: Eğitimin, İktisadi, Toplumsal ve Siyasal Kültürün Gelişimine Katkısı ne Olmalıdır?* Körber-Stiftung, Hamburg 2002.

²⁸ Türk Hükümeti’ne Dünya Bankası tarafından 25 Haziran 1998’de, Sekiz-Yıllık Zorunlu Temel Eğitim için prasal destek sağlandı: Ük aşamada \$ 300 milyon kredi ödemesi başarıyla tamamlandığında, ikinci basamakta \$ 300 milyon kredi ödemesine geçilmek üzere anlaşma imzalandı.

²⁹ Fatma Barçın, Avrupa Birliği’ne Adaylık Sürecinde, VII. ve VIII. Beş-Yıllık Kalkınma Planında Yer Alan Eğitim Politikaları, Panel: “Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Eğitim,” ALKEV (Alman Liseler Kültür ve Eğitim Vakfı), 11 Nisan 2002, Hürriyet Medya Towers, İstanbul.

²⁰ <http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/Sunum.htm>, 28.02.2002.

²¹ p. 152, T. C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Sekizinci Beş-Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), 2002 Yılı Programı, Ankara.

²² Metin Arslan, Çiğdem Kılıç, "Bazı Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye'de Zorunlu Eğitimde Yönlendirme Çalışmalarının Değerlendirilmesi, Milli Eğitim Dergisi, Sayı 148, Ekim, Kasım, Aralık 2000.

²³ MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Okul Rehberlik Hizmetleri ve Yönlendirme Raporu, Ankara 1997, s. 15.

²⁴ MEB Tebliğler Dergisi, Sayı 2504, 9 Eylül 1999.

²⁵ Bertan Tokuzlu, Report Concerning the Turkish Legal Practice on the Right to Education, İstanbul, 28.01.2002; 2547 sayılı YÖK Yasası'na 3511 sayılı Yasa'nın 2. maddesiyle eklenen 16. madde, ikinci cümlede, saçların ve boynun dini nedenlerle örtülmesine yüksek öğretim kurumlarında izin verileceğini belirlemekteydi. Anayasa Mahkemesi'ne götürülen dava: [E. 1989/1, K. 1989/12 Tarih: 07.03.1989]

²⁶ Karaduman v. Turkey case (Application No.16278/90, Hudoc Reference REF00001189); Bulut v. Turkey case (Application No. 18783/91, Hudoc Reference REF00001200).

²⁷ Yanışık v. Turkey case (Application No. 14542/89, Hudoc Reference REF00001048)

²⁸ Lale Aytaman, "Eğitim Ortamı Olarak Türkiye: Model Eğitimden Ticari Eğitime," Eğitim Sempozyumu, Körber Vakfı, 2001, 411. Körber Vakfı'nın 7. Türk-Alman Eğitim Sempozyumu, 2001, "Türk Mesleki Eğitim Sistemi," 345-346, *Yeni Ufuklarda Eğitim*, Hamburg 2002.

²⁹ 2002 Yılı Programı, T.C. Resmi Gazete, 28 Ekim 2001, Sayı, 24567 (Mükerrer) s. 8.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 151.

⁴¹ *Ibid.*, s. 8.

⁴² *Ibid.*, s. 149.

⁴³ *Ibid.*, s. 152.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 150.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 151.

NOTES FOR CONTRIBUTORS

- 1- The Journal welcomes the submission of manuscripts (scientific and professional articles, conference papers and book reviews) on the areas specified at the back.
- 2- The Board of Editors reserves the right to publish submissions only after having received written reviews from two referees confirming that the submission in question conforms to the required standards for publication. The Board of Editors also possesses the right to return refereed submissions to the contributor(s) for technical and grammatical corrections and revisions if this is deemed to be necessary.
- 3- The manuscripts should be sent in duplicate, typed on the side of the paper (A4 size) and should not exceed 20 typewritten double-spaced pages including diagrams, tables and annexes. The submissions must be provided with a PC compatible 3.5 inch computer disc and in Microsoft Word. In the case of submissions via e-mail the document must be sent to eci@marmara.edu.tr or mdartan@marmara.edu.tr
- 4- The contributions must not have been previously published and should not be published elsewhere prior to their publication in the Journal.
- 5- Special attention should be given to the endnotes, quotations and references which should be accurate. The endnotes must be numbered consecutively at the end of the article. The bibliographical references must be listed at the end of the article and the name of the author, publisher, place and year of publication must be provided.
- 6- All contributions must be written in English or Turkish and should be accompanied by an abstract not exceeding 100-150 words. The submissions sent in Turkish should also have a summary of about 100-150 words in English.
- 7- The contributors must indicate their names, affiliation and correspondence addresses and where possible a telephone number and an e-mail. They must ensure a brief biographical note giving details of their academic/professional status.
- 8- This Journal is published twice a year (in some years two issues in a single volume). It may be abbreviated as MJES. The abstracts of the articles published in the Journal can be read at the following internet address: <http://www.marmara.edu.tr/eci>